

N:o 5.

Ank. till Riksd. kansli den 26 april 1895, kl. 11 f. m

Utlåtande, i anledning af väckta motioner om ändring i Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen jemte riksgäldskontoret och justitieombudsmansexpeditionen samt för riksbanken.

Med anledning af en inom Riksdagen gjord framställning beslöt 1888 års Riksdag,

1:o att för inrymmande af Riksdagen, riksgäldskontoret och justitieombudsmansexpeditionen samt af riksbanken må uppföras tvenne skilda byggnader å vestra delen af Helgeandsholmen;

2:o a) att för detta ändamål bildas en byggnadsfond för riksdags- och riksbankshus, hvaruti ingå dels den för uppförande af nytt riksdagshus bildade fonden, uppgående med räntor till 2,900,000 kronor, dels de till nytt hus för riksbanken afsatta 1,500,000 kronor, dels af sådana medel i riksbanken, som blifvit afsatta för inlösen af gamla sedlar, en summa af 255,000 kronor, dels ock under 7 års tid årligen ett anslag af 250,000 kronor, eller tillsammans 1,750,000 kronor, hvarigenom denna byggnadsfond uppbringas till en totalsumma af 6,405,000 kronor; samt

b) att af nyssnämnda 1,750,000 kronor på extra stat för år 1889 anvisa 250,000 kronor;

Bih. till Riksd. Prot. 1895. 4 Saml. 2 Afd. 4 Häft. (N:o 5.)

3:o) att af denna byggnadsfond må utgå:

a) till uppförande af ett nytt hofstall å artilleriplanen och anordnande eller uppförande af ett vaktstall i kongl. slottets närhet en summa af högst 1,070,000 kronor;

b) till ersättande af det för landtförsvarets behof disponerade förra artilleristallet vid artilleriplanen och för inlösen af byggnaderna å egendomen n:o 6 i kvarteret Bodarne 55,000 kronor; samt

c) till inlösen af bazarbyggnaden å Norrbro och tvättinrättningen i Norrström högst 280,000 kronor;

4:o) att totalbeloppet af kostnaden för båda byggnaderna å Helgeandsholmen jemte dervid nödvändig byggnad af kajer och broar samt platsens ordnande i öfrigt ej må öfverstiga hvad af fonden återstår, sedan de under punkt 3:o) upptagna kostnader derifrån afdragits, eller i rund summa 5,000,000 kronor;

5:o) att de besparingar i åtskilliga af de beräknade utgiftsbeloppen, hvilka otvifvelaktigt kunna åstadkommas genom goda anordningar och ett sorgfälligt utförande af byggnadsföretaget, må till statskassan återföras;

6:o) att byggnaderna skola uppföras i enlighet med genom bankofullmäktiges och fullmäktiges i riksgäldskontoret försorg upprättade och af dem gillade ritningar;

7:o) att artilleriplanen eller den del af artillerigården, som är belägen emellan Riddare-, Artilleri-, Kaptens- och Sibyllegatorna, äfvensom erforderlig del af tomten n:o 6 i kvarteret Bodarne må, efter af-rödjande af det å artilleriplanen befintliga förra artilleristallet, disponeras för uppförande af nytt hofstall, med rätt för Kongl. Maj:t att, för beredande af tjenligare byggnadsplats för hofstallsanläggningen, med Stockholms stad träffa uppgörelse om utbyte af det för ändamålet erforderliga jordområde mot vederlag antingen af annan mark vid artilleriplanen eller ock, efter skeende uppskattning, af motsvarande del af myntverkets till gata afsedda tomt;

8:o) att Riksdagens och riksgäldskontorets nuvarande hus må efter Riksdagens och riksgäldskontorets afflyttning från desamma disponeras för inrymmande deri af sådana statens embetsverk, hvilka sakna egen lokal; samt

9:o) att nuvarande vagnsskjulet i kvarteret Beridarebanan må försäljas och de inflytande medlen ingå till statsverket.

Vid innevarande Riksdag hafva väckts och till behandling af sammansatta stats- och bankoutsrottet öfverlemnats nedan nämnda motioner om ändring i ofvanstående riksdagsbeslut, nemligen:

1:o) Motion n:o 27 inom Första Kammaren af herr *E. Fränckel*, med hemställan,

att, under förutsättning det Stockholms stad lemna sin medverkan för frågans lösning, Riksdagen må så till vida ändra sitt år 1888 fattade beslut om uppförande af nya riksdags- och riksbankshus, att endast det senare af dessa hus må förläggas å Helgeandsholmen, och att frågan om riksdagshuset afgöres i hufvudsaklig öfverensstämmelse med det ena eller andra af ofvannämnda tre arkitekters förslag, dock helst enligt det alternativ, som afser en om- och tillbyggnad af riksdagshuset på dess nuvarande tomt; samt att Riksdagen må fatta de öfriga beslut, som af en dylik ändring i 1888 års beslut föranledas, och meddela sina fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret erforderligt uppdrag att gå i författning om verkställigheten enligt de förändrade bestämmelserna.

Till stöd för denna hemställan anföres i motionen följande:

»Att en motion ännu en gång framkommer, som afser en ändring i det af 1888 års Riksdag fattade och sedermera af Riksdagen genom afslag å väckta ändringsyrkanden vidhållna beslutet om uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för såväl Riksdagen som riksbanken, beror derpå, att denna fråga numera kan antagas komma att inträda i ett väsentligen förändradt läge, om Stockholms stad skulle vara sinnad att lemna en viss medverkan för frågans lösning, under förutsättning att endast riksbankshus uppfördes å holmen. Förslag om en dylik medverkan från stadens sida är nemligen väckt hos Stockholms stadsfullmäktige genom en af elfva fullmäktige undertecknad motion, som redan undergått förberedande behandling inom drätselnämndens första afdelning och fullmäktiges beredningsutskott, från hvilka båda myndigheter föreligga utlåtanden, hvori, om än i något olika form, tillstyrkas åtgärder i det syfte motionärerna afse. Inom några dagar skall ärendet förekomma till afgörande hos stadsfullmäktige, och för att med säkerhet bereda tillfälle för Riksdagen att taga under pröfning det erbjudande, som kan komma att göras från staden, har det synts mig påkalladt att i ämnet väcka motion inom den lagstadgade motionstiden.

Dertill föranledes jag äfven af det förhållandet, att, då man förut inom Riksdagen på flera håll mot förslag om ändring i 1888 års beslut rigtat den anmärkning, att ändringsförslagen ej vore åtföljda af någon närmare utredning rörande frågans bättre lösning på annat sätt än det af

Riksdagen redan godkända, frågan jemväl i detta afseende numera kommit i en helt annan ställning. Enskilda personer, manade af sitt intresse för Helgeandsholmens ordnande och bebyggande på ett sätt, som värdigt motsvarar holmens sköna läge och omgifningens, särskildt kongl. slottets beskaffenhet, hafva med ganska betydliga kostnader låtit genom framstående arkitekter uppgöra ritningar, som, åtföljda af beskrifning och kostnadsberäkningar, varit för Riksdagens medlemmar tillgängliga till beskådande och skola tillhandahållas det utskott, som får denna motion till behandling.

Enligt dessa ritningar, uppgjorda af arkitekterna G. R. Ringström, Gustaf Wickman och Ferdinand Boberg, skulle endast riksbankshuset förläggas å Helgeandsholmen. Beträffande riksdagshuset åter föreligga alternativa förslag. Det ena innefattar, att en monumental byggnad skulle för Riksdagen uppföras å Riddarholmen, å kammarrättens, marinförvaltningens, fatburs- och gymnasiihusets tomter med bredvid liggande mark och inrymma jemväl lokaler för riksgäldskontoret och justitieombudsmansexpeditionen, under det att ett nytt embetsverkshus skulle uppföras å den Stockholm tillhöriga auktionsverkets tomt å Riddarholmen, och det nuvarande riksgäldskontorets hus tänkes skola borttrivas. Det andra förslaget afser att förskaffa Riksdagen fullkomligt tillfredsställande lokaler med afseende på såväl storlek som ett bekvämt inbördes läge genom tillbyggnad på den nuvarande riksdagshustomten och genom ändringar i det gamla riksdagshuset.

Det är dessa förslag, fullständigt utarbetade och åtföljda af kostnadsförslag, som grunda sig på afgifna anbud från skilda firmor, som denna motion åsyftar att underställa Riksdagens pröfning, hvarvid jag, huru tilltalande det mera omfattande förslaget är, icke minst med hänsyn till dess framstående förtjenster i fråga om det nya riksdagshusets inredning, hvori det efter min tanke står vida framför det föreslagna riksdagshuset å Helgeandsholmen, dock finner mig öfvervägande böjd att förorda en om och tillbyggnad på riksdagshusets nuvarande tomt, hvarigenom Riksdagen skulle erhålla rymliga och bekväma lokaler och det kunde anstå ett eller annat halfsekel, innan Riksdagen företog sig att för sin räkning uppföra en mera monumental byggnad, under det att man nu egde tillfälle att för statsverket göra en högst betydlig besparing, uppgående till ungefär tre millioner kronor. Ett beslut i sådan riktning synes mig ock bäst motsvara den mening, som vid sistlidne riksdag lyckades inom Andra Kammaren samla omkring sig en minoritet af ej mindre än 84 röster.

Till ytterligare stöd för den uppfattning, hvilken ligger till grund

för så mångas önskan, att de två projekterade byggnaderna ej må förläggas på Helgeandsholmen, vågar jag åberopa det utlåtande, som afgifvits af den inom Tysklands konstnärskretsar högt uppburne, framstående arkitekten, Kaiserl. Geheim-Baurath Paul Wallot.

Då denna motion derjemte förutsätter, att bidrag för ändamålet i en eller annan form lemnas från Stockholms stad, lär man väl således svårligen kunna neka, att frågan derigenom inträder i ett alldeles nytt skede, som med fullt fog bör mana Riksdagen, helst några yttre hinder af redan utförda arbeten icke förefinnas, att taga 1888 års riksdagsbeslut under förnyadt öfvervägande. För en ändring deri tala de tungt vägande estetiska skälen, de olägenheter med afseende å riksdagshusets och riksbankens inredning, som deras uppförande å Helgeandsholmen nödvändiggör, samt icke minst tillfället att för statsverket göra en storartad besparing af medel, väl behöfliga att anvisa för andra påträngande viktiga statsbehof, hvaribland jag tillåter mig särskildt nämna förstärkningen af vår sjökrigsmateriel.»

2:o) Motion n:o 38 inom Första Kammaren af herr C. E. Ljungberg, som hemställer,

att, med frånträdande af sina senaste beslut angående riksbyggnadernas uppförande, Riksdagen må besluta att

antingen verkställa en om- eller tillbyggnad af nuvarande riksdagshuset, i ungefärlig öfverensstämmelse med nedan omförmälda konsortii förslag, dock efter pröfning af nya, infordrade ritningar,

eller ock, derest icke tjenligare plats (t. ex. i hörnet af Strandvägen och Nybrohamnen) kunde erhållas, låta å kammarrättens med vidliggande tomter, i ungefärlig öfverensstämmelse med konsortiets förslag, och på grund af nya eller öfversedda ritningar uppföra nytt riksdagshus,

samt att, i hvilketdera fallet som helst, hus för riksbanken må uppföras antingen å det nuvarande kanslihusets tomt, då denna nu skall frigöras från sina åbyggnader och hvarom Riksdagen redan 1875 gjorde hemställan, eller ock å Helgeandsholmen, i båda fallen efter ritningar, som mera än de hittillsvarande motsvara lägets och skönhetssinnets fordringar; och hemställer motionären äfven, att alla byggnadsarbeten å Helgeandsholmen må genast inställas, till dess dessa frågor blifvit af Riksdagen afgjorda, samt att omsorgen för riksbyggnadernas uppförande vare sig på ena eller andra sättet lemnas åt en komité af 5 sakkunnige och estetiskt bildade män, men icke åt personer, valde i helt andra ändamål och med uppdrag af helt annan art.

Denna hemställan har herr Ljungberg motiverat sålunda.

»Det lärer väl icke kunna bestridas, att representationens pligt är att, under alla förhållanden, iakttaga största möjliga sparsamhet, och att denna pligt är synnerligen bjudande i denna tid, då vår hufvudnärning lider af det största betryck och våra statsfinansier påkalla mycket betungande *nya* skatter. Men kan det med sanning sägas, att vi uppfylla denna pligt, om vi vidhålla det under bättre ekonomiska förhållanden och redan då af allmänna opinionen såsom ett lättsinnigt och slösaktigt företag betecknade beslutet att på Helgeandsholmen med en kostnad, som af sakkunnige uppskattas till 10 å 15 millioner kronor, uppföra två kolossala hus, som dessutom skulle genom sin närhet till slottet förstöra intrycket af den enda byggnad i riket, hvaröfver nationen hittills kunnat vara stolt?

Att ett så fattigt land som Sverige skall för sina riksdagsmän uppföra ett så storartadt och dyrt palats som det tillämnade riksdagshuset, skulle under alla förhållanden vara oriktigt, ja, straffvärdt, men att det sker nu, efter fixeringen af riksdagsmännens antal till en så ringa siffra, att det för all framtid kommer att blott med 4 personer öfverstiga det af 1888, då beslutet fattades, är rent af *oförsvarligt*. Men detta företag är förkastligt icke blott därför att det är onödigt, emedan ändamålet kan vinnas på ett vida mindre kostsamt sätt, utan äfven emedan det skulle breda ett sken af tanklöst oförstånd öfver hela vår nation, om utländingen finge se oss uppresa 93 fot höga murar invid det härliga slottet, som hvarje annan nation skulle vara ytterst angelägen att lemna fritt. Då emellertid denna skandal ännu kan undvikas och en förändring i det olyckliga beslutet blott vore en återgång till Riksdagens fyra gånger förut fattade beslut, får jag vördsamt hemställa, att Riksdagen måtte besluta, att något riksdagshus icke må å Helgeandsholmen uppföras.

Detta yrkande beder jag få särskildt motivera ur dels *finansiell* och dels *arkitektonisk och estetisk* synpunkt.

Den finansiella synpunkten.

Sedan en enskild motionär, en handlande från landsorten, fattat den olyckliga idén att, med tillhjälp af det då mäktiga intresset för erhållande af nytt hofstall, kullkasta Riksdagens år 1887 fattade beslut, beslöt 1888 års Riksdag, att både riksdagshuset och riksbank skulle uppföras å Helgeandsholmen (hvilken förut blifvit såsom byggnadsplats utdömd), men med vilkor, att »totalkostnaden ej må öfverstiga i rund

summa fem millioner kronor», nemligen »hvad af byggnadsfonden återstår, sedan de till hofstallet m. m. upptagna kostnader derifrån afdragits».

Det måste då förvåna, att vederbörande redan innan ens grunden till byggnaderna blifvit lagd tilltrott sig att med vid pass 1 1/2 million kronor i sina beräkningar öfverskrida nämnda summa; ty det senast af fullmäktige fastställda kostnadsförslaget uppgår till 6,440,438 kronor 86 öre. Detta är en föga lofvande början, då man vet, att *nationalmusei-byggnaden*, som ej skulle få kosta mer än 500,000 eller högst 550,000 riksdaler b:co, sedermera kräfde en summa af 2 1/2 millioner eller tre gånger nämnda belopp; att universitetet i Upsala, som ej skulle kosta mer än 740,000 kronor, uppgick till 1,840,000 kronors kostnad; samt att husarkasernen i Helsingborg, för hvilken kostnadsförslaget stannade vid 358,000 kronor, kostade färdig 667,000 kronor. Också har en af våra mest erfarne byggmästare här i staden beräknat, att de båda byggnaderna å Helgeandsholmen icke kunna utföras under 100 kronor pr kvadratmeter, d. v. s. blott till ett pris af 15,200,000 kronor!

Detta under förutsättning, att man skall lägga nära hälften af banken i Norrström och gifva båda byggnaderna den oerhörda höjd och storlek som beräknats.

Men nu förslår den tillgängliga byggnadsfonden icke ens till den obehörigen af fullmäktige fastställda kostnaden af 6,440,438 kronor; ty om man från den af byggnadskomitén (inberäknadt årsanslaget för 1895, hvilket skall blifva det sista) beräknade tillgången af 6,443,000 kronor afdrager de obehörigen medräknade räntorna (ty då statsanslag gifvas, är icke meningen, att de skola utbetalas i förskott och gifva ränta), återstå endast 5,743,000 kronor, således nära 700,000 kr. mindre än den fastställda kostnadsberäkningen.

Hvarifrån skall nu återstoden af de flera millioner, som otvifvelaktigt vidare erfordras, tagas?

Antag, att blott dubbla beloppet af de nu senast beräknade 6,440,000 kronor erfordras; så är det dock mer än 12 millioner kronor, som vi skola nedlägga i sumphålen på Helgeandsholmen och vattnen der omkring, och detta på en tid, då vi icke kunna bestrida våra vanliga statsutgifter utan att till de gamla skatterna lägga en tilläggsbevillning af 5 millioner samt nya skatter, sådana som en stämpelskatt af 2,600,000 kronor, en påtänkt maltskatt af 2,500,000 och arfsskatt af 1 million jemte en höjd brännvinsskatt af 3 millioner m. m., hvarjemte vi nu äfven börjat betala norska statsutgifter.

Kan det sägas öfverensstämmande med sundt förstånd, att en så hårdt betungad nation går att kasta 12 à 15 millioner kronor i sjön för ett byggnadsföretag, som både är *obehöfligt* i det omfång, man nu vill företaga det, och till skada och skam för landet.

Huru föga man kan förlita sig på det senaste kostnadsförslaget, inses lätt, då man ihågkommer, dels att riksdagshuskomitén ännu 1891, i ett svar till sammansatta stats- och bankoutskottet, tre år efter riksdagsbeslutet, uppgaf, att den 1888 anvisade byggnadsfonden icke behöfde öfverskridas, dels ock det slösande öfverdåd, hvar till samma komité hittills gjort sig skyldig. Såsom exempel på det senare kan nämnas, att en enda arkitekt under 3:ne år undfått arfvoden af sammanräknadt 17,000 kronor, ehuru det sedermera icke blef hans, utan en annan arkitekts arbeten, som nu begagnas, att *derjemte* komiténs biträdande arkitekt och ritbiträden erhållit under dessa tre år (1891, 1892 och 1893) 22,922 kronor, samt att under samma tre år, och innan ännu ett spadtåg lär ha varit taget på holmen, komiténs årskostnader uppgått: 1891 till 69,273 kronor 23 öre, 1892 till 72,267 kronor 90 öre och 1893 till 42,820 kronor 5 öre, allt enligt komiténs egna till riksgäldskontoret afgifna berättelser.

Jag kommer nu till byggnadsföretagets bedömande ur

Arkitektonisk och estetisk synpunkt.

För hvarje med skönhetssinne begåfvad människa skall det utan tvifvel anses vara för en stad synnerligen lyckligt, om en stor och strid ström genomskär densamma, i synnerhet om densamma innesluter en ö eller en holme, som med sina planteringar kan gifva ett behagligt afbrott åt stadens husmassor. Sådana öar finnas i Moldauflo den vid Prag, i Rhonefloden vid Genève och, om jag rätt minnes, äfven i Donau vid Pest, men ingenstädes är läget jemförligt med Helgeandsholmens vid Mälarens utlopp; och om man här, likasom man på ön i Rhonefloden har en staty af Rousseau, anbragte på Helgeandsholmen bland blommor och grönt en eller par statyer öfver någon eller några af våra stora män, jemte en i tempelform byggd konsertlokal eller ett galleri för konstalster, skulle hela världen skatta oss lyckliga att midt i vår hufvudstad ega en sådan perla invid det imponerande slottet.

Hvad är det man deremot nu vill göra af denna holme? Jo, en stenmassa, som endast på främsta delen lemnar litet utrymme för några buskar och en vattenkonst, men för öfrigt är så hög och stor, att den

med 25 fot öfverstiger de högsta enskilda hus i staden (dessa få icke öfverstiga 68 fot, men riksdagshusets tak skall uppstiga till 93 fot öfver marken) och till en betydlig del måste söka sig plats i Norrström.

Då man först hörde talas om den egendomliga planen att på holmen förlägga riksdagshuset, för hvilket plats lätteligen kunnat finnas på mångfaldiga andra ställen i staden, tog man för gifvet, att detta hus skulle blifva lågt och lemna godt rum för planteringar och grönt. Planen blef i stället, att det skulle blifva så stort och högt som möjligt; och man lät icke ens afskräcka sig af holmens ringa vidd. Hvad som icke kunde rymmas på land, kunde ju läggas i strömmen. Detta skall nu blifva riksbankens lott, af hvilken bank 46 procent sägas komma att ligga i vatten, ehuru ett hufvudskäl till bankens förflyttning från sin nuvarande lokal uppgafs vara fuktigheten i bankens hvalf!

Det besynnerligaste i hela detta företag är den likgiltighet, man röjer för dess inverkan på slottet, och den ifver man visar för att bygga högt. Om slottet icke vore så högt och hade så högt läge, skulle man bestämdt sträfva att komma *öfver* detsamma. Nu är detta icke möjligt, utom med tornet, der det ju lyckats; men nog gör man ett försök.

Slottet har på lägsta sidan 98 och på den högsta (mot Norrebro) 126 fots höjd. — Nya riksdagshuset skall blifva 78—93 fot och tornet 207 fot högt. De förra måtten öfverstiga dem å nya riksdagshuset i Berlin, hvars höjd till taklisten är 68 och till ryggåsen 92 fot.

Vinterpalatset i Petersburg har blott 70 fots höjd.

Tornet blir 7 fot högre än Storkyrkans torn, 3 fot högre än tornen i Notre Dame i Paris och 87 fot högre än tornet på Förenta staternas parlamentshus, som är 120 fot högt.

Då det nya representantshuset i Wien är blott 2 våningar högt, skall detta blifva *tre*, utom jordvåningen.

Hvad som i viss mån, utom begäret att täfva med slottet, föranledt de stora höjdmåtten, är den öfverdrifna höjd man gifvit plenisalarne. De nuvarande hafva 27,5 fots höjd, men de nya skola blifva 46,5 fot höga, således 19 fot mera. Underhusets sal i London är något lägre, men dess bredd är alldeles lika med vår Andra Kammars sal, 45 fot. Ledamöternas i denna kammare antal är dock endast 240 emot underhusets 672.

Man hade föreställt sig, att, då en komité disponerar öfver så stora penningmedel och för hela sitt byggnadsföretag riskerar en så förkrossande dom af en stor allmänhet, den åtminstone skulle ha förskaffat sig utmärkt vackra ritningar till de stora byggnaderna. Men detta är ingalunda fallet. Utan att vara ful, är dock façaden på riksdagshuset

icke så vacker som af en sådan kunde fordras — dess öfra del företer bland annat en tröttande enformighet; och den del, man å de oss delgifna ritningarne ser af riksbanken, synes ha bort förete ett arkitektoniskt mera anslående yttre, då den så tydligt synes från Vasabron och då den undanskymmer en stor del af det vackra slottet. Ett fel i dessa ritningar är äfven, att man icke får se de båda byggnadernas utseende åt Drottninggatans förlängning, icke heller riksdagshusets och bankens utseende åt Mynttorget. När man bygger på en ö, får man ihågkomma, att alla sidor bilda façader, och ingen af dem får vara styf-barn i utseende.

Äfven de ritningar, som meddelats Riksdagen öfver de af ett särskildt konsortium uppgjorda förslagen till riksbyggnader, äro för skönhetssinnets fordringar icke fullt tillfredsställande, men de äro icke heller definitiva, utan kunna ändras. Det å dem nedlagda arbetet har i allt fall gjort den stora nytta, att man deraf fått se, dels att en om- och tillbyggnad å gamla riksdagshuset kan ske för en summa af 786,000 kronor, dels ock att en vida tjenligare plats än å Helgeandsholmen finnes för ett riksdagshus, som å Riddarholmen kan uppföras för 3,814,000 kronor. Härvid är dessutom att märka, det dessa förslag grunda sig på *effektiva anbud* från allehanda verkstäder, då deremot riksbyggnadskomiténs förslag äro helt lösliga, saknande all verklig, synlig grundval och ansvarighet.

Det är alldeles nödvändigt, om det af 1888 års Riksdag antagna och på den mest lösliga fot grundade förslaget skall utföras, att innan dess företaget antingen utbjudes på entreprenad, eller ock likartade anbud med dem, som konsortiet anskaffat och meddelat, inforas.

Men då hela planläggningen att på ett otillräckligt utrymme förlägga så viktiga och stora byggnader, som derjemte skola skada slottets utseende, är felaktig;

då man redan visat sig komma att betydligt öferskrida den af Riksdagen fastställda byggnadssumman;

då man äfven deri afvikit från 1888 års beslut, att man framskjutit riksdagshuset 20 fot mera åt öster, hvarigenom den fria platsen blir ännu mindre, än förut antagits, samt derjemte ökat byggnadens höjd mera, än på den tiden af dåvarande arkitekt beräknats, hvartill kommer den viktiga omständighet, dels att statens tillgångar nu ännu mindre än förut tillåta det slöseri, som det gamla beslutet innefattar, dels ock att den inskränkning i riksdagsmännens antal, som fixeringsbeslutet sedermera medfört, kommer att göra ett så kolossalt riksdagshus som det tillämnade alldeles obehöfligt, får jag vördsamt hemställa,

att, med frånträdande — — — — —
 — — — (jfr. ofvan) — — — — —
 — — helt annan art.»

3:o) Motion n:o 41 inom Första Kammaren af herr *O. M. Björn-
 stjerna*, som föreslår,

att så framt en minskning af det beslutade riksdagshusets höjd eller massa kan derigenom lämpligen åstadkommas och faran så medelst aflägsnas för byggnadens menliga inverkan på det närbelägna kongl. slottets utseende, bemyndigas fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret, utan hinder af Riksdagens tidigare i ämnet fattade beslut, att från det blifvande riksdagshuset utesluta riksgäldskontorets och justitieombudsmansexpeditionens lokaler.

Motionären anför till stöd för nämnda förslag följande:»

Äfven hos dem, som deltagit i beslutet om riksdagshusets och riksbankens uppförande å Helgeandsholmen och hvilka fortfarande önska se detta beslut förverkligadt, måste det väcka oro att erfara de allt större proportioner, hvartill ifrågavarande byggnader enligt de uppgjorda ritningarne vuxit och det deraf inom vidsträckta kretsar framkallade klander mot hela förslaget. I det år 1874 prisbelönta förslag, som afsåg en byggnad för Riksdagen och riksgäldskontoret på Helgeandsholmen, upptogs grundytan till 50,205 qvadratfot.

Såsom behöflig grundplan för riksdagshuset på riksarkivets och riksgäldskontorets tomter beräknade 1879 års komité 35,882 qvadratfot; år 1881, då tre särskilda förslag framlades till riksdagshusets uppförande på olika platser å Riddarholmen, beräknades den behöfliga tomtytan till 48,000 qvadratfot; 1884 års komité, som uppgjorde förslag till riksdagshus, inbegripande riksgäldskontor och justitieombudsmans-expedition, såväl å Helgeandsholmen som på flere andra platser, beräknade tomtarealen öfver allt till 57,000 qvadratfot, men efter de nu föreliggande ritningar, som bära påskrift: »enligt af fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret den 5 november 1894 fastställt förslag» påräknas dertill, äfven efter senaste nedprutning, 65,000 qvadratfot.

På förfrågan af 1884 års komité uppgäfvo fullmäktige i riksbanken den behöfliga grundytan för ett nytt riksbankshus till 10,000 qvadratfot, hvartill komitén lade 50 procent för murar och gårdar, så att 15,000 qvadratfot beräknades till tomt för banken. Enligt nu framlagda förslag upptager den mer än 30,000 qvadratfot.

Allt detta — hviket icke kunnat förutses vid beslutets fattande inom Riksdagen, lika litet som af motionärerna i ämnet eller reservanterna i 1884 års komité, då de tillstyrkte uppförande af blott ett hus

på holmen, gemensamt för Riksdag och bank, anseende Drottninggatans förlängning i rak linie öfver till Mynttorget vara fullkomligt obehöfelig — har onekligen i hög grad förändrat förslaget karakter och gifvit stöd åt motståndarnes klander.

Uppenbart måste vara, att om dessa byggnader förläggas så nära slottet, böra de ej erhålla dimensioner af så kolossal beskaffenhet, att slottets imponerande utseende derigenom komme att skadas. Men detta befarar jag måste blifva händelsen, så framt riksdagshuset uppföres oförändradt efter de för öfrigt mycket vackra ritningar, som nu äro i fråga. I främsta rummet gäller detta den ofantliga kupolen, hvilken ensam för sig med kronan och figuren på toppen är mer än 100 fot hög och högre än den högsta delen af sjelfva riksdagshusets fasad åt Norrebro. — Förlades riksdagshuset på en helt och hållet fri plats utan närliggande byggnader, skulle den måhända taga sig väl ut, om än starkt måste ifrågasättas, huruvida konungakronan är en lämplig symbol på ett riksdagshus, men här synes hela denna öfverbyggnad liksom den stora kolonnaden vara tillkomna i särskild afsigt att täfla med och öfverglänsa det kongl. slottet, hvars högsta taklist kupolpartiet öfverskjuter med ej mindre än 71 fot.

Borttages denna kupol, hvilken måste uppenbart verka skymmande och nedtryckande på slottet, får byggnaden i mångas tanke ett ädlare och mindre pråligt utseende, hvarjemte kostnaden minskas med omkring 200,000 kronor, som kunna bättre användas för andra ändamål.

Att påyrka ett Riksdagens beslut i denna ritning, vore likväl ej på sin plats, då frågan med fullt förtroende lärer böra öfverlemnas till herrar fullmäktiges goda smak, men ett snart tillkännagifvande, att kupolen och, om möjligt, äfven den i vårt land med dess snö och mörka vinterdagar föga lämpliga kolonnaden blifvit utdömda, skulle sannolikt väsentligt bidraga till deras lugnande, som nu motarbete riksdagshusets förläggande till Helgeandsholmen och hvilkas motstånd måhända än mer ökats genom de nya förslag, Riksdagens ledamöter nyligen inbjudits taga i betraktande, hvori denna kupol, i svartkonstritning, får ett så afskräckande utseende.

Kunde riksdagshusets massa i någon mån minskas, särskildt hvad beträffar byggnadens höjd i närheten af slottet, skulle utan tvifvel en gynsam verkan derigenom åstadkommas. En utväg dertill synes äfven utan allt för stor svårighet kunna ernås.

I full öfverensstämmelse med Riksdagens beslut år 1888 har utrymme afsetts för riksgäldskontoret och justitieombudsmansexpeditionen i det nya riksdagshuset, hvilka lokaler å de föreliggande ritningarne

upptaga en ganska betydlig del af bottenvåningen. Någon nödvändighet föreligger dock ej att öfverflytta dessa verk till riksdagshuset, och om genom deras uteslutande samt inskränkning i vissa andra, mindre behöfliga eller allt för stort tilltagna lokaler, en minskning i byggnadens höjd på södra och norra sidorna kunde ernås, vore dermed sannolikt ganska mycket vunnet äfven till förekommande af ett affall bland dem, som hittills fasthållit vid Helgeandsholms-förslaget.

Om det monumentala intrycket af riksdagsbyggnaden något förringas, betyder detta föga, blott densamma ej verkar menligt på slottets utseende».

4:o) Motion n:o 142 inom Andra Kammaren af herr *O. R. Thempander*, hvilken motion är af lika lydelse med den här ofvan omförmälda, af herr Fränckel inom Första Kammaren väckta.

5:o) Motion n:o 143 inom Andra Kammaren af herr *J. G. Nyström*, med hemställan, att Riksdagen, med ändring af sitt 1888 i ämnet fattade beslut, i hvad det afsåg byggande af riksdagshus, och under förutsättning att Stockholms stad deremot åtager sig och bekostar Helgeandsholmens ordnande med kajer, broar, gator, planeringar och planteringar, måtte besluta om- och tillbyggnad af nuvarande riksdagshus å Ridderholmen samt nybyggnad af allenast bankhus å Helgeandsholmen.

Denna hemställan är motiverad på nedan nämnda sätt.

»Ehuru Riksdagen den 31 mars 1894 ej funnit skäligt bifalla då väckta motioner om ändring i beslutet rörande uppförandet af riksdags- och riksbankshus å Helgeandsholmen, hafva derefter så omfattande undersökningar och beräkningar blifvit utförda, att någon tvekan enligt min mening ej längre kan råda derom, att byggnadsfrågan ej bör lösas enligt 1888 års riksdagsbeslut.

De fullständiga ritningar jemte beskrifningar och kostnadsförslag, som upprättats af arkitekterna Ringström, Wickman och Boberg, gifva vid handen, att genom om- och tillbyggnad af det gamla riksdagshuset tillräckliga och tillfredsställande lokaler vinnas, med utrymmen af i det närmaste samma mått, som det tillämnade riksdagshuset å Helgeandsholmen skulle innehålla, men för en kostnad, som medför en besparing af 2,957,145 kronor.

En byggnad för riksbank å Helgeandsholmen enligt arkitekternas förslag skulle visserligen med 172,686 kronor öfverstiga kostnaden för det fastställda bankhuset, men om en ändring i planen, hvarigenom frågan om ett riksdagshus på Helgeandsholmen förfölle, från Stockholms stad framkallade ett så afsevärdt bidrag, att det motsvarade kostna-

derna för broar, kajer och öfriga yttre anordningar å Helgeandsholmen, blefve de belopp, som af Riksdagen behöfde anvisas, i stället för nu beräknade	6,440,438: 86,
för om- och tillbyggnad af gamla riksdagshuset	786,000: —
» bankhus å Helgeandsholmen	1,705,000: —
» redan utförda arbeten	225,870: 14
<u>2,716,870: 14,</u>	
hvarigenom vunnes en besparing å	kr. 3,723,568: 72.»

Från statsutskottet hafva härjemte till det sammansatta utskottet öfverlemnats handlingar rörande *Stockholms stadsfullmäktiges* beslut om åtgärder i syfte att söka utverka Helgeandsholmens bebyggande endast med riksbankshus, hvilka af öfverståthållareembetet, med anhållan att berörda beslut måtte varda Riksdagen delgifvet, till Kongl. Maj:t insända handlingar af Kongl. Maj:t öfverlemnats till förstnämnda utskott.

Stockholms stadsfullmäktiges öfverförda, den 1 sistlidne februari fattade beslut innehåller, att fullmäktige, under förutsättning att den ändring viddages i Riksdagens beslut den 5 maj 1888 om byggnader å Helgeandsholmen, att endast riksbankshus uppföres å denna holme och förläggdes öster om och invid Drottninggatans förlängning, samt att återstoden af holmen för all framtid lemnas obebyggd och må utan särskild godtgörelse såsom öppen plats intagas i stadsplanen för Stockholm, erbjuda sig att, jemte det förenämnda tillägg till stadsplanen beslutas,

antingen enligt plan, som af Kongl. Maj:t fastställes, på stadens bekostnad ordna holmens obebyggda del med kajer, gator, planteringar och körbroar i Drottninggatans förlängning samt för framtiden underhålla samma del af holmen med tillhörande anläggningar,

eller ock verkställa nämnda ordnande och underhåll af holmen, utom i hvad angår anläggning af broar i Drottninggatans förlängning och erforderliga anordningar för beredande af tillträde till riksbankshuset från Norrbro, samt, såvida dessa broar och anordningar bekostas af statsmedel, i stället för de sålunda undantagna arbetena kostnadsfritt på staten öfverlåta stadens rätt till tomterna n:is 4 och 15 i kvarteret Riddarholmen och den mellan dem varande gränddessein jemte hvad Riksdagen med anledning af Helgeandsholmens bebyggande med

endast riksbankshus kan för byggnadsföretag behöfva af stadens intill nyssnämnda tomter liggande öppna mark, dock ingenstädes närmare Riddarholmshamnens nuvarande kajlinie än 21 meter (70,8 fot).

Med anledning af det i herr Björnstjernas motion förekommande förslag har utskottet anhållit om fullmäktiges i riksbanken och i riksgäldskontoret yttrande öfver motionen, och har utskottet derjemte begärt, att fullmäktige vid afgifvande af nämnda yttrande ville utlåta sig derom, huru vida ej den i motionen åsyftade minskning af riksdagshusets dimensioner kunde åstadkommas *antingen* genom att rätta fordringarna å utrymme efter det af 1884 års komité uppgjorda program, som låg till grund för de utredningar, med ledning hvaraf 1888 års Riksdag fattade sitt beslut, men hvilka fordringar, att döma af de den 5 november 1894 godkända ritningarna, efter år 1888 väsentligt ökats, *eller* genom tillämpning i hufvudsak af de i större skala utförda ritningar, hvilka upprättades efter kammarherren Meldahls härvaro, men före öfverintendenten H. Zettervalls utträde ur riksdagshuskomitén.

Sedan fullmäktige infordrat riksdagshuskomiténs utlåtande i ämnet, hafva fullmäktige åberopat komiténs till dem afgifna yttrande såsom sitt eget, och har utskottet till följd deraf såsom bilaga till detta utlåtande fogat nämnda yttrande.

Hvad nu först angår förslaget om uppförande af nytt riksdagshus å Riddarholmen, der såsom lämplig och, på grund af Stockholms stads erbjudande, tillgänglig plats framhållits de intill hvarandra gränsande tomter, som upptagas af kammarrättens och marinförvaltningens hus samt stadens egendomar n:is 4 och 15 i kvarteret Riddarholmen, har utskottet, då genom en sådan ändring i den fastställda planen ingen besparing skulle vinnas, ej fäst vidare afseende vid detta förslag, utan hufvudsakligen egnat sin uppmärksamhet åt förslaget om till- och ombyggnad af nuvarande riksdagshus.

Väl är det riktigt, att om Riksdagen afstode från att å Helgeandsholmen uppföra hus, afsedt för Riksdagen, riksgäldskontoret och justitieombudsmansexpeditionen, och i stället beslöte att för närvarande åtnöja

sig med en om- och tillbyggnad af riksdagshuset å Riddareholmen, utgifterna härför skulle utvisa en besparing i jemförelse med kostnaderna för en riksdagsbyggnad å Helgeandsholmen, men denna besparing skulle, enligt utskottets mening, komma att visa sig endast vara af tillfällig natur. Under den långa tid, som frågan om anskaffande af rymligare lokaler för Riksdagen stått på dagordningen, har nemligen en ombyggnad af det hus, hvori Riksdagen är inrymd, icke, då förslag derom framkommit, betraktats annat än såsom ett provisorium, och utskottet är öfvertygad om att, i händelse Riksdagen stannade vid en tillbyggnad och förändring, låt vara än så genomgripande, af nämnda hus, frågan om uppförande af en ny riksdagsbyggnad icke skulle kunna undanskjutas för någon längre tid, utan fortfarande hållen vid lif inom en ganska nära framtid kräfva sin lösning. Då stode emellertid Riksdagen utan någon tomt för ett nytt riksdagshus, och samma svårighet att finna lämplig plats därför, som yppats under frågans föregående behandling, skulle i oförminskad grad kvarstå. Om frågan ej afgöres genom uppförande enligt Riksdagens beslut af riksdagshus å den för detta ändamål samt till ny bankbyggnad förvärfvade tomten, för hvilken Riksdagen redan utgifvit omkring 2,400,000 kronor, kommer föreliggande byggnadsfrågas definitiva lösning uppenbarligen att väsentligt försvåras och föröyras.

Af dessa skäl, och då denna fråga nu kan, enligt af fullmäktige verkställd beräkning, utan ytterligare tillskott lösas med användande af de i detta syfte under en följd af år afsatta medel, har utskottet funnit sig böra afstyrka Riksdagen att frångå sitt år 1888 fattade samt åren 1891 och 1894 uttryckligen vidhållna beslut om uppförande å Helgeandsholmen af både riksdags- och riksbankshus.

Beträffande härefter herr Björnstjernas motion, så torde af riksdagshuskomiténs, detta utlåtande bifogade yttrande framgå, att det i samma motion uttryckta önskningsmål om minskning af det blifvande riksdagshusets å Helgeandsholmen höjd eller massa icke kan nås på det af motionären ifrågasatta sätt. Utskottet har emellertid af berörda yttrande inhemtat, ej mindre att fullmäktiges uppmärksamhet är fästad å husets dimensioner, samt att dessa redan blifvit något minskade, än äfven att frågan om anbringandet af den å de godkända ritningarna förekommande kupolen kommer att underkastas ytterligare pröfning. Med anledning häraf är utskottet förvissadt, att fullmäktige komma att vidtaga den minskning i husets höjd och dimensioner i öfrigt, som är förenlig med dettas fulla ändamålsenlighet och yttre prydlighet.

I fråga slutligen om herr Ljungbergs förslag, att omsorgen om riksbyggnadernas uppförande tages från fullmäktige i riksbanken och i riksgäldskontoret och lemnas åt en komité af fem sakkunnige och estetiskt bildade män, anser sig utskottet böra erinra, att riksdagshuskomitén med sig adjungerat åtskilliga sakkunnige och att fullmäktige vid fullgörande af sitt uppdrag inhemtat yttranden af särskilda sakkunnige, då anledning dertill förekommit, ett förfarande, som fullmäktige säkerligen komma att följa äfven hädanefter. Med hänsyn härtill och då byggnadernas uppförande med minsta möjliga kostnad synes vara att i vida högre grad förvänta, om ansvaret för byggnadsföretagets utförande hvilar på fullmäktige, än om samma ansvar hvilar på personer, hvilka till Riksdagen icke intaga den förtroendeställning, som utmärker dess fullmäktige i riksbanken och i riksgäldskontoret, har utskottet icke kunnat biträda herr Ljungbergs ifrågavarande förslag.

På grund af hvad sålunda blifvit anfördt hemställer utskottet,

att ofvan omförmälda af herrar Fränckel, Ljungberg, Björnstjerna, Themptander och Nyström väckta motioner icke må till någon Riksdagens åtgärd för-
anleda.

Stockholm den 25 april 1895.

På det sammansatta utskottets vägnar:

HUGO TAMM.

Reservationer:

af herrar *O. R. Themptander* och *E. Fränckel*:

»Då, sedan bland annat genom Stockholms stadsfullmäktiges här efteråt aftryckta skrifvelse till Kongl. Maj:t den 1 sistlidna februari frågan om nya lokaler för Riksdagen och riksbanken kommit i en väsendtligen förändrad ställning, Riksdagen nu skall ånyo taga denna fråga under ompröfning, hafva vi, som icke kunnat biträda det slut, hvartill det sammansatta stats- och bankoutskottet kommit, till stöd för vår afvikande mening funnit det vara i sin ordning att i korthet angifva de hufvudsakliga synpunkter, ur hvilka ärendet i dess närvarande skick bör efter vår uppfattning bedömas.

Genom de till Riksdagens ledamöter i tryck utdelade ritningar med tillhörande beskrifningar, hvilka på bekostnad af enskilda, för denna allmännyttiga sak intresserade personer blifvit efter slutet af 1894 års riksdag utarbetade af arkitekterna *G. R. Ringström*, *Gustaf Wickman* och *Ferdinand Boberg*, har det blifvit klart och tydligt ådagalagdt, att det låter sig göra att för en måttlig kostnad genom till- och ombyggnad å den nu varande riksdagshustomten bereda åt Riksdagen alla för dess räkning behöfliga lokaler i en byggnad, som i afseende å såväl utrymmen och andra mått för plenisalar samt utskotts- och alla öfriga viktiga lokaler som äfven samtliga lokalers läge i förhållande till hvarandra kan bestå i täflan med den riksdagsbyggnad å *Helgeandsholmen*, hvartill fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret vilkorligen fastställt ritningarna.

Så finner man, att genom tillbyggnaden *Första Kammaren*, hvars nuvarande samlingssals golfyta håller 2,040 kvadratfot, skulle kunna få en sal med 3,620 kvadratfot mot 3,390 kvadratfot å *Helgeandsholmen*, och *Andra Kammaren*, som nu samlas i en sal med en golfyta af 2,728 kvadratfot, kunde få utbyta denna mot en med 4,644 kvadratfots golfyta, medan plenisalen i huset å *Helgeandsholmen* blefve 4,525 kvadratfot. Mot en höjd af 27 fot i de nuvarande plenisalarne erhöles i utbyte 37 fots höjd i tillbyggnaden, eller allenast 3 fot mindre än å *Helgeandsholmen*.

Ombyggnaden af det nuvarande riksdagshuset skulle bland annat bestå i de nuvarande kamrarnas entresolerande utom på de ställen, som äro afsedda för konstitutions- och statsutskottens samlingsrum,

hvilka skulle få behålla hela den nuvarande höjden. De båda våningarna, som på sådant sätt blefve bildade, komme att hålla i höjden den nedre 15 och den öfre 11,5 fot. För att gifva ett begrepp om dessa mått må nämnas, att statsutskottets nuvarande lokaler äro 12 fot höga. Detta utskott, som för närvarande förfogar öfver en golfyta af 3,390 kvadratfot, erhöle efter ombyggnaden 3,956 kvadratfot, mot 4,300 å Helgeandsholmen. Öfriga utskottslokaler, som nu intaga 5,882 kvadratfot, skulle efter ombyggnaden få sina golfytor ökade till 10,485 kvadratfot. Motsvarande tal i det beslutade riksdagshuset å Helgeandsholmen är 10,876.

En jämförelse emellan storleken å golfytorna i nedannämnda lokaler, angifna i ofvan begagnade ordning, först nuvarande, sedan den ombyggda och slutligen det å Helgeandsholmen förlagda riksdagshusets, visar följande tal i kvadratfot: det gemensamma samtalsrummet 749, 1,624 och 3,310 — kamrarnas klubbрум sammanlagda 3,362, 5,309 och 6,752, deras kanslier sammanlagda 3,197, 5,748 och 3,886, matsalar och caféer 1,650, 4,112 och 3,997, riksdagsbiblioteket 2,830, 5,330 och 4,247 samt byggnadernas alla lokaler tillhopa 28,001, 47,803 och 49,175.

Vid ett närmare aktgifvande på den lyckade plandispositionen i bemälda arkitekters förslag och med förestående tal för ögonen kan det icke numera med fog bestridas, att till- och ombyggnadsförslaget är i alla hufvudsakliga delar fullt jämförbart med det af fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret godkända riksdagshuset. En genomgående granskning leder till och med till det resultat, att det senare i följd af tömtens läge och form lider af fel, som icke vidlåda det förre. Så är den bebyggda ytan till mer än 43 procent upptagen af kommunikationsleder, under det att vid monumentala byggnader i allmänhet denna procent anses icke få öfverstiga 33. Det oaktadt äro dessa kommunikationsleder delvis allt för knappt tilltagna, så att t. ex. hufvudkorridorerna ingenstädes äro mer än 10 och på några ställen blott 9 fot breda. De 8 ljusgårdarnas mått äro mycket otillfredsställande. En af dem har med ett djup af 70 fot en bottenyta af 400 kvadratfot, eller golfytan af ett vanligt boningsrum. Arbetslokalerna hafva inknappats på lyxlokalernas bekostnad. Exempelvis må nämnas, att statsutskottets sessionssal icke skulle få mer än 1,120 kvadratfot i golfyta, fastän den nuvarande sessionssalens mått, 1,176 kvadratfot, anses vara för litet. Enligt ombyggnadsförslaget blefve måttet 1,352 kvadratfot. Flertalet tillfälliga utskott komme att ligga obeqvämt, 3 trappor upp från Norrbro och 4 trappor från Drottninggatans förläng-

ning. Biblioteket komme i tre särskilda våningar. Plenisalarnas dagbelysning erhöles genom ett yttertak af glas, något som i vårt klimat innebär ett vågadt experiment. Med dagern i det stora gemensamma samtalsrummet blefve det illa bestäldt. Flera önskvärda lokaler saknas, såsom kanslirum för statsutskottet samt rum för dess ordförande. Det har icke sörjts för reserverade loger i plenisalarna för den motsatta kammarens ledamöter. Ytterligare bristfälligheter kunde anföras; men det nu sagda torde vara nog för att motivera det omdöme, att, oaktadt all på dessa planers utarbetande använda tid och möda, dessa lemna mycket öfrigt att önska och att det svårigen kan anses vara försvarbart att använda inemot 4 millioner kronor på ett riksdagshus, som i åtskilliga hänseenden blefve allt utom tillfredsställande.

Genom det nu sagda tro vi oss hafva visat, att på grund af det arbete, som efter 1894 års riksdag nedlagts på till- och ombyggnadsproblemet, något berättigadt tvifvel icke längre kan råda om möjligheten att å den nuvarande tomten uppföra ett riksdagshus, som, vid det förhållande att antalet ledamöter i båda kamrarna fixerats, förmår att under en lång följd af år, snart sagdt huru länge som helst, tillfredsställa alla de fordringar, som böra och skäligen kunna ställas på en sådan byggnad. Genom de omarbetade, till Riksdagens ledamöter i aftryck utdelade fasadritningarna har det likaledes blifvit ådagalagdt, att åt en byggnad på detta ställe kan gifvas det prydliga yttre, som påkallas af det ändamål, för hvilket den är afsedd. Kommer härtill, att platsen allt ifrån 1830-talet befunnits synnerligen lämplig till riksdagshus icke minst genom sin närbelägenhet till embetsverkens lokaler, och att den i detta hänseende har företrädde framför Helgeandsholmen, utom hvad beträffar kanslihuset, som dock säkerligen inom en snar framtid blir flyttadt till en plats, hvarifrån afståndet till Riddarholmen och Helgeandsholmen äro i de närmaste lika, hafva onekligen under det sistförflutna året särdeles starka skäl tillkommit att å nyo allvarligt öfverväga den flera gånger förut uppkastade, men med hänsyn till dels den motsedda starka ökningen i riksdagsmännens antal, dels obenägenheten att utgifva ett större belopp för hvad man förestälde sig endast kunna blifva ett tillfälligt provisorium, öfvergifna tanken att på angifna sätt tillgodogöra sig den nuvarande riksdagshustomten.

Utom de ofvan omtalade har det emellertid hittills funnits ett ytterligare viktigt skäl att icke lyssna till de tid efter annan framlagda till- och ombyggnadsyrkandena, föreställningen, att ett dylikt arbete ej kunde utföras, utan att Riksdagen ett eller annat år måste bereda sig andra lokaler för att kunna ostörd fortgå i sin verksamhet. Äfven i

detta hänseende hafva dock de senast verkställda utredningarna lemnat ett alldeles nytt uppslag. I de tryckta beskrifningarna till bemälda arkitekters ritningar omtalas, att tillbyggnaden är så planlagd, att den kan ske utan rubbning eller afbrytande af Riksdagens verksamhet, samt att de behöfliga förändringarna i den gamla byggnaden kunna verkställas mellan två riksdagar. En af förslagsställarne har inför det sammansatta utskottet redogjort för, huru de tänkt sig gången af dessa arbeten. Början skulle omedelbart efter riksdagens avslutande göras med rifning af de låga byggnaderna invid Riddarholmshamnen. Under närmast följande sommar och höst verkställas skaktning och grundläggning för tillbyggnaden, så att dennas grund blir färdig före vinterns inträde. Efter nästföljande riksdags slut påbörjas murningsarbetet, så att nybyggnaden i afseende å stommen, inräknadt bjelklag och takäckning, står färdig vid närmast derpå följande riksdag. Oberoende af dess sammanträdande kunna då nybyggnadens inredningsarbeten börja och fortgå samt med all säkerhet avslutas senast vid slutet af nästföljande riksdag. Vid sistnämnda tidpunkt skulle sammanbyggnad af nybyggnaden och det nuvarande riksdagshuset samt ändringarna i detta senare påbörjas. Dessa arbeten samt möjligen återstående kompletteringsarbeten inom nybyggnaden beräknas kunna med all säkerhet verkställas till den tid, när Riksdagen skall å nyo samlas, så att det hela då kan tagas i bruk. Enligt denna plan, som säkerligen kan i allo genomföras, skulle, om uppdrag detta år lemnas fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret att anskaffa ett riksdagshus genom till- och ombyggnad å den nuvarande tomten, de nya lokalerna kunna tillträdas med början af 1899 års riksdag.

Att Riksdagens kvarstannande på den nuvarande tomten skulle medföra högst betydliga besparingar, ligger för öppen dag. Huru stora dessa besparingar skulle blifva, skola vi här nedan närmare angifva. Men detta tungt vägande skäl är icke det enda, som bör läggas till de förut anförda. Äfven ur riksbankens synpunkt är enligt vår uppfattning en sådan lösning af de förenade byggnadsfrågorna att högeligen förorda.

De nuvarande riksbankshusens otjenliga beskaffenhet, omöjligheten att kunna äfven med genomgripande förändringar göra dem ändamålsenliga samt deras läge, som ansågs olämpligt, då den större affärsrörelsen hade sina lokaler i de vestligaste delarne af den inre staden och antogs komma att efter hand alltmera draga sig åt norr, hafva allt sedan år 1872, således redan för 23 år sedan, föranledt sträfvanden att få en ny riksbanksbyggnad uppförd i öfvermålda trakt af staden,

helst å Helgeandsholmen; och denna angelägenhet har tidt och ofta framhållits vara af särdeles brådskande beskaffenhet med hänsyn särskildt till faran att förvara riksbankens dyrbara valutor i så bristfälliga lokaler som de nuvarande.

Förhoppningarna att få denna byggnadsfråga hastigt löst hafva alldeles gäckats. Sedan behovet af en helt och hållet ny riksbanksbyggnad först offentligt erkändes, har, som sagdt, nära ett fjerdedels århundrade förflutit; och oaktadt man nu kan räkna 7 år tillbaka till den dag, då beslutet att å Helgeandsholmen uppföra en ny byggnad åt riksbanken fattades, har ännu icke något arbete ör denna påbörjats, ett förhållande, som till den väsentligaste delen är att tillskrifva valet af byggnadsplats med derpå beroende nödvändighet att låta med hvarje, äfven det minsta fyllnadsarbete i vattnet anstå, till dess att vattenrättsärendet blifvit slutligen handlagdt. Nu har visserligen rådstufvurätten gifvit sin dom i detta mål och derigenom på vissa vilkor medgifvit den begärda utfyllningen; men bland vad, som häremot erlagts, finnes ett redan i hofrätten fullföljdt, hvilket, om det i högre rätt vinner afseende, skulle alldeles omintetgöra möjligheten att å Helgeandsholmen bereda plats åt riksbanken och således, om arbetena med riksdagshusets uppförande på holmen finge oberoende deraf fortgå, antingen göra dessa arbeten helt och hållet gagnlösa eller föranleda deras fullbordande på ett sätt, som äfven de ifrigaste anhängarne af holmens bebyggande måste totalt underkänna. Sagda talan går ut derpå, att den begärda strömregleringen icke må medgifvas på den grund, att beredande af mark för byggnad, afsedd att inrymma samlings- och bostadslägenheter, icke är ett ändamål, för hvars tillgodoseende 1880 års vattenrättsförordning tillåter förändring i en sjös vattenstånd. I händelse åter detta yrkande ogillas, komme i allt fall den tidpunkt att ytterligare betydligt aflägsnas, då de vidlyftiga fyllningsarbetena kunna få påbörjas. Tager man vidare i betraktande den tidsödande omsorg, som måste egnas åt de svåra arbetena för husets grundläggning i vattnet, så inses, att för närvarande icke med någon grad af visshet kan bestämmas, när ett å Helgeandsholmens vestligaste del och i vattnet derutanför uppfördt riksbankshus kan blifva färdigt att tagas i bruk.

Helt annat ställer sig förhållandet i detta hänseende, om nuvarande riksdagshustomten tillgodogöres för Riksdagens eget behof. Då kommer någon fyllning för beredande af riksbankstomt å Helgeandsholmen icke i fråga, enär banken skulle, på sätt Stockholms stad förutsatt i sitt erbjudande, förläggas uppe på holmen strax öster om den vidgade Drottninggatans förlängning. De pålningsarbeten, som redan äro på

denna plats verkställda för riksdagshusets grundläggning, komme riksbankshuset till godo, vid hvilket förhållande icke det ringaste tvifvel kan råda derom, att riksbanken skulle kunna tillträda denna nya lokal senast samtidigt med Riksdagens inflyttning i det till- och ombyggda huset, eller vid början af år 1899.

Men det är ej blott säkerheten att inom en beräknelig tid vinna det åsyftade målet, som enligt vår åsigt talar för bankbyggnadens uppförande å nyss angifna plats på Helgeandsholmen. Med det hittills beslutade läget bakom riksdagshuset komme ingalunda den fördel att vinnas, som framför allt afsetts med valet af Helgeandsholmen, att banken blefve förlagd invid en af de förnämsta stråkvägarne för den allmänna rörelsen. Den starka folkströmmen öfver Norrbro han nemligen genom broar i Drottninggatans förlängning icke beräknas blifva förminskad med andra än dem, som på väg till och från gatorna vester om Malmtorgsgatan och trafiklederna i dess förlängning norrut komma att begagna sig af den nya trafikleden. En god ledning till bedömande af denna minskning, eller det väsentligaste af den trafik, som kan påräknas för gatan utanför den tillärnade riksbanken vester om Drottninggatan, finnes i den verkställda räkningen af det antal åkdon, som i november 1893 passerade de i Gustaf Adolfs torg utmynnande trafiklederna med undantag af den vestra Strömgatan, der rörelsen är högst obetydlig. Det befans då, att af 2,803 personåkdon, som under dagen passerade öfvergatade gatuhörn, 602 foro till eller från Fredsgatan. Denna senare trafik utgjorde således omkring 21,5 procent af hela rörelsen till och från torget. Under sådana omständigheter torde man vara berättigad antaga såsom mycket sannolikt, att högst en fjerdedel af de 1,322 personåkdon, som samma dag färdades öfver Norrbro, skolat taga vägen öfver Drottninggatsbroarna, om dessa då funnits, samt att hela personrörelsen skolat fördela sig efter samma proportion. Denna uppskattning af den relativa styrkan af rörelsen å de båda lederna, hvilken bekräftas af den relativa storleken å befolkningen inom de områden å Norr- och Östermalm, dit öfvergatade gator leda, kan så mycket mindre anses innebära en underskattning af den nya trafikleden, som någon större körtrafik å denna ej kan påräknas förr, än när möjligen vid en aflägsen tidpunkt den inre staden blir ombyggd; och detta slag af rörelse skulle, så länge kanslihuset kvarstode, vara nästan alldeles omöjliggjordt af sättet för den södra brons anslutning till Mynttorget. Af fyra personer, som komme att taga vägen förbi en midt på Helgeandsholmen förlagd riksbank, kunde således tre antagas behöfva göra en omväg, derest de ville besöka en bakom riks-

dagshuset liggande bank. Endast i förra fallet blefve följaktligen huset beläget på en plats, der den dagliga rörelsen är betydligt starkare än på någon annan punkt i hufvudstaden.

Rigtigheten af detta åskådningssätt skulle möjligen kunna betviflas på den grund, att de, som i första hand hafva att tillvarataga riksbankens intresse, fullmäktige i denna bank, icke gjort någon invändning mot det valda läget. En dylik slutsats torde dock knappast vara riktig; ty äfven om det mindre lyckliga i riksbankens förläggande bakom riksdagshuset stått klart för desse riksdagens förtroendemän, och äfven om, hvilket svårigen kan betviflas, de i valet mellan en så förlagd och en fristående riksbanksbyggnad å holmen obetingadt skulle föredraga den senare, kunna nog giltiga grunder tänkas för den omtalade tystnaden, såsom fruktan för att genom nya uppslag ytterligare framflytta den dag, då den nya lokalen blir färdig, ett åskådningssätt, som var fullt förklarligt, så länge icke något antagligt förslag att å annat ställe bereda plats för Riksdagen förelåg. I öfrigt kan det icke väcka någon förundran, om fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret, som erhållit kategoriskt uppdrag af sina principaler att uppföra de båda byggnaderna å Helgeandsholmen, ansett det ligga utom deras befogenhet att, så länge uppdraget icke visat sig alldeles utförbart, inkomma med förslag om ändring i detsamma. Å andra sidan torde det vara notoriskt, att de tvifvel om det välbetänkta i 1888 års beslut, som på senare tiden i ganska hög grad rådt hos många bland Riksdagens ledamöter, undertryckts af den föreställningen, att de, som hade beslutets verkställighet om hand, icke skulle underlåta göra anmälan hos sina principaler, derest allt för stora svårigheter mötte att utföra uppdraget. En dylik, å ömse sidor visad granlagenhet, huru förklarlig och aktningvärd den än må vara, bör tydligen icke lägga hinder i vägen för beslutets ändring, om det kan visas, att genom en sådan ändring betydliga förbättringar i vissa och jemngoda resultat i andra delar af byggnadsplanerna kunna vinnas för en utgift, som mycket väsentligt understiger hvad beslutets oförändrade genomförande komme att kosta. Den förra delen af denna bevisning tro vi oss redan hafva lemnat och öfvergå därför nu till kostnadsfrågan.

Dervid bör till en början uppmärksamheten fästas å den väsentliga olikhet, som förefinnes mellan det sätt, hvarpå riksdagshuskomitén låtit uppgöra sina kostnadsförslag till de båda riksbankbyggnaderna, och de grundsatser, bemålde arkitekter följt vid sina beräkningar. Dessa senare äro, enligt hvad i den vid ritningarna tryckta texten angifves, grundade med två undantag på erhållna anbud af välkända yrkesidkare;

och i sagda undantagsfall, som afse värmeledningen och jernarbeten i riksdagshuset, sammanlagdt uppgående till 89,000 kronor, föreligga beräkningar af en namngifven ingenjör och af aktiebolaget Atlas. Huru i detta hänseende förhåller sig med riksdagshuskomiténs beräkningar, kan icke med säkerhet uppgifvas, då komitén i detta lika som i åtskilliga andra afseenden omsorgsfullt fördolt detaljerna af sin verksamhet, hvilket förefaller anmärkningsvärdt vid ett företag af den allmänna betydelse som det förevarande. Man torde emellertid utan stor fara för misstag kunna antaga, att några anbud från yrkesidkare icke funnits till ledning för komiténs sakkunniga biträden vid kostnadsberäkningarnas uppgörande och kontrollerande. Det är under sådana omständigheter uppenbart, att minst lika stort vitsord bör tillerkännas arkitekternas som komiténs beräkningar. Också visar det sig, enligt hvad arkitekterna ådagalagt, att, om de pris, de på ofvan nämnda sätt erhållit, tillämpas på kubikmassorna i komiténs byggnader, dessa skulle blifva icke obetydligt dyrare, än komiténs kostnadsförslag angifver, hvilket är så mycket viktigare att besinna, som, hvad särskildt angår grundläggningen för riksbanken, denna måste till största delen ske i vattnet och således är särdeles vansklig att beräkna, under det att nuvarande riksdagshustomtens beskaffenhet icke gifver anledning att befara några oförutsedda svårigheter vid der ifrågakommande grundläggning.

De behof, Riksdagen år 1888 afsåg att tillgodose, voro nya lokaler för Riksdagen, riksgäldskontoret, justitieombudsmannen, riksbanken samt de embetsverk, hvilka kunde inrymmas i nuvarande riksdagshuset, sedan detta apaterats för sådant ändamål. Hvad Riksdagen för genomförande af dessa planer kan antagas behöfva utgifva bör nu jämföras med de kostnader, som beräknas drabba Riksdagen, derest, med godkännande af Stockholms stads anbud, 1888 års beslut ändras så, att det nuvarande riksdagshuset ombygges, nytt riksbankshus uppföres å Helgeandsholmen och nytt embetsverkshus å Riddarholmen, men riksgäldskontoret och justitieombudsmannen få kvarstanna i sina för dem tillräckliga lokaler. Denna jämförelse lemnar följande resultat:

1888 års beslut oförändradt:

Enligt riksdagshuskomiténs beräkningar:

Helgeandsholmens förvärfvande till och ordnande såsom bygg-

Bih. till Riksd. Prot. 1895. 4 Saml. 2 Afd. 4 Häft.

nadsplats med tillhörande kaj- och brobyggnader samt gator, inräknadt stensättning framför husens gafflar	kr. 2,720,850: —
Riksdagshuset	„ 3,743,145: —
Riksbankshuset	„ 1,332,314: —
Portalen mellan dessa hus	„ 200,000: —
	<hr/>
	= kr. 7,996,309: —

Dertill kommer det nuvarande riksdagshusets reparation och inredning för embetsverken, hvilket, derest icke någon tillbyggnad ifrågakommer, möjligen skulle kunna, enligt sakkunnig mans uppgift, ske för „ 60,000: —

Summa kronor 8,056,309: —

Häriifrån bör dock afdragas värdet af riksgäldskontorets enligt detta alternativ för andra behof disponibla hus, som under ärendets föregående behandling städse uppskattats till „ 250,000: —

Den återstående kostnaden blir följaktligen ..... kr. 7,806,309: —

1888 års beslut med ifrågasatta ändringar:

Helgeandsholmens förvärfvande till byggnadsplats	kr. 1,330,000: —
Enligt arkitekterna Ringströms, Wickmans och Bobergs beräkningar:	
Riksdagshusets ombyggnad	„ 786,000: —
Riksbankshuset	„ 1,705,000: —
Embetsverkshus med tomt	„ 1,076,704: —
	<hr/>
kr. 4,897,704: —	
Detta alternativs antagande skulle således medföra för Riksdagen en besparing af	kr. 2,908,605: —

Nu angifna besparing är dock endast ett minimum; ty, oberoende af den omständighet att arkitekterna räknat med högre grundpris än riksdagshuskomitén, hvilket ensamt för riksbanken vållat en nedsättning af besparingen med 66,000 kronor i rundt tal, har staten genom rådstufvurättens dom i omförmälda vattenrättsmål fått sig ålagdt dels att afhjelpa eller undanrödja hvarje skada eller fara, som under 20 år kan genom strömmens åverkan föranledas å stadens kaj mellan Gamla Norrebro och kanslihusets nordvestra hörn, dels att utföra uppgifna arbeten vid de blifvande kajerna å holmens norra och södra

stränder för att bereda erforderliga damfästen vid en framtida reglering af Mälarens vattenhöjd eller andra större strömarbeten i vattendraget. Derest förstnämnda, af rätten på förslag af dess sakkunniga biträde gjorda åläggande kommer att föranleda det förutsatta byggnadsarbetet, kan detta enligt äldre beräkningar antagas komma att medföra för statsverket en utgift af 80,000 kronor. Till denna möjliga komme den säkra utgiften för fullgörande af det senare åläggandet. Huru stor denna utgift skulle blifva, är icke beräknadt, men antagligen blefve den ganska betydlig och säkerligen vida större än den enda i arkitekternas motförslag icke särskildt angifva kostnaden, eller den som skulle kunna vållas af den senast ifrågasatta rikare dekoreringsen af två fasader å det till- och ombyggda riksdagshuset. Vi göra oss därför helt visst icke skyldiga till någon öfverdrift, då vi bestämt påstå oss hafva ådagalagt, att Riksdagen genom att på det ifrågasatta sättet ändra sina byggnadsplaner skulle göra en besparing af minst 3 millioner kronor och det oaktadt dels erhålla ett med det nu tilltänkta jemngodt riksdagshus, en vida bättre belägen och rymligare bankbyggnad, med möjlighet till framtida utvidgning, samt i stället för ett genom inredning i en gammal byggnad beredt och af sådan anledning mer eller mindre otillfredsställande hus för inhysande af embetsverk, hvilka nu hyra sina lokaler, ett alldeles nytt sådant hus med omkring 40 procent större utrymme, än som kan anskaffas i det nuvarande riksdagshuset, dels vinna den oskattbara förmånen att kunna med säkerhet beräkna att inom några få år komma i besittning af alla dessa nya lokaler.

Mot den af oss nu förda bevisning har det sammansatta utskottet icke att uppställa något annat än det påståendet, att ett om- och tillbyggt riksdagshus komme att betraktas endast såsom ett provisorium, hvadan den genom detta förslag vunna besparing, hvars tillvaro utskottet sålunda medgifvit, enligt utskottets åsigt endast blefve af tillfällig natur.

I det föregående är genom anförande af åtskilliga sakförhållanden, hvilka skulle kunna mångfaldigas, ådagalagdt, att den riksdagsbyggnad, åt hvilken utskottet icke velat förläna annan egenskap än att vara ett provisorium, som måste inom kort tid utbytas mot en definitiv byggnad, blefve i högst få, långt ifrån väsentliga afseenden underlägsen, i andra jemngod med och i åtskilliga, ganska viktiga betydligt öfverlägsen den byggnad å Helgeandsholmen, som utskottet funnit uppfylla alla fordringar å ett för all framtid tillfredsställande hus för rikets representation. Vi hafva ansett oss berättigade att med

stöd af denna bevisning här ofvan mot utskottets ställa det påstående, att ett i hufvudsaklig öfverensstämmelse med bemälda arkitekters förslag anordnad riksdagshus skulle befinnas tillfredsställande under en lång följd af år, snart sagdt huru länge som helst. Åt den af utskottet för en motsatt åsigt anförda omständigheten, att föregående byggnadsplaner å platsen endast afsett något provisoriskt, torde icke kunna tilläggas någon afgörande betydelse, då dessa planer, såsom utskottet sjelft synes medgifva, varit vida mindre genomgripande än de nu föreliggande och äfven varit dem betydligt underlägsna, samt, något hvar på den största vikt bör läggas, det vid omförmälda tillfällen nödvändiga afseendet derå, att byggnadsplanerna lämpades efter en motsedd tillökning af ledamöternas antal i båda kamrarna, nu kan lemnas helt och hållet utanför räkningen. Vid nu angifna förhållande behöfver Riksdagen ej heller låta afskräcka sig af den af utskottet omtalade bristen på andra lämpliga platser för en riksdagsbyggnad. Äfven om någon sådan plats ej kan för närvarande uppvisas, framgår just af denna byggnadsfrågas historia, att det långt ifrån är osannolikt, att framdeles en eller annan i allo värdig plats för ett riksdagshus kan blifva att tillgå. Det är ej sagdt, att Riksdagen någonsin vill flytta från sitt nya hus å Riddarholmen; men om så skulle i en aflägsen framtid blifva förhållandet, står det med hänsyn till denna byggnads tillfredsställande beskaffenhet helt och hållet i Riksdagens skön att dermed uppskjuta till dess, att nu antydda ändrade förhållanden i afseende å tillgång af ändamålsenlig byggnadsplats inträdt. Det belopp af 3 millioner kronor, som skulle sparas genom om- och tillbyggnaden, är så högt, att det samma med ränta på ränta till den tid, då det gamla huset kan komma att öfvergifvas, blefve fullt tillräckligt att betäcka kostnaderna för den nya tomten med byggnaden derå. Om man icke för alla tider vill nöjas med den här föreslagna, utan, derest helt andra förhållanden inträda, vill, så som utskottet förutsatt, hafva en annan lösning, blir följaktligen denna genom det af oss förordade förslaget hvarken försvårad eller fördyrad.

Utskottets förklaring, att enligt af fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret verkställd beräkning för de beslutade byggnadsplanernas utförande ytterligare tillskott icke fordras till de för ändamålet under en följd af år afsatta medel, stödjer sig antagligen på de i riksdagshuskomiténs senaste årsberättelse intagna sannolikhetsberäkningar, hvilka redan visa en slutsumma, som med nära 1 1/2 million öfverstiger det belopp af högst 5 millioner kronor, byggnadsarbetena och platsens ordnande finge enligt Riksdagens beslut år 1888 kosta.

Huru vida grunden för dessa beräkningar är fullt hållbar, derom svärfvar man, såsom förut visats, i okunnighet; men säkert är, att deri icke ingår något belopp för de betydliga kaj- och andra murningsarbeten, som staten i vattenrättsmålet fått sig ålagdt att dels definitivt, dels eventuellt låta utföra på sin bekostnad. Den enda utvägen för Riksdagens förtroendemän att under sådana omständigheter infria löftet om att hålla sig inom det uppgifna kostnadsbeloppet skulle då vara att i en utsträckning, som ännu icke kan beräknas, tillämpa det betecknande förbehållet om rätt att i de fastställda ritningarna göra ändringar i den »arkitektoniska konstruktionen». Redan tillvaron af ett dylikt förbehåll vid ett påbörjadt byggnadsföretag af den vigt och betydelse för landet som det förevarande torde få anses vara exempellöst i monumentala byggnaders historia. Utsigten att få se det tillämpadt, att få på den mest framstående plats i rikets hufvudstad skåda ett riksdagspalats, som, sedan det en gång blifvit till sitt utseende och sina dimensioner bestämdt, under utförandet utan hänsyn till smakens fordringar ändras för att göra nödvändiga besparingar, borde för Riksdagen vara ett verkande skäl att icke längre fortgå på den osäkerhetens väg, som beträddes för sju år sedan.

Det framför andra verkande motivet för Riksdagen att icke lyssna till de hittills gjorda yrkandena om en annan lösning af riksbyggnadsfrågorna än den, som vann Riksdagens bifall år 1888, är utan tvifvel obenägenheten att ändra ett förut fattadt beslut. Denna byggnads historia företer dock en rik samling af sådana ändringar.

1872 beslöts utredning om båda husens uppförande å Helgeandsholmen.

1874 återtog på grund af gemensam omröstning det i sådant hänseende fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret lemnade uppdrag.

1875 gjordes hos Kongl. Maj:t en förfrågan, som alternativt åsyftade att å holmen bereda plats för riksbanken.

1881 afslogs en kongl. proposition, som gick ut på att möjliggöra beredande af plats å holmen för riksbanken.

1882 då Riksdagen hos Kongl. Maj:t begärde utredning af byggnadsfrågorna, undantogs uttryckligen från utredningen frågan om Helgeandsholmens användande till plats för riksdagshuset.

1887 afslogs den kongl. propositionen om uppförande å holmen af ett gemensamt riksdags- och riksbankshus.

1888 beslöts på förslag af enskild motionär de båda byggnadernas uppförande å holmen.

Då Riksdagen sålunda år 1888 icke drog i betänkande att, oak-

tadt någon ny utredning ej mellankommit, definitivt besluta Helgeandsholmens bebyggande med två hus för Riksdagen och riksbanken och anslå ett för våra förhållanden synnerligen högt belopp för byggnader, om hvilkas blifvande beskaffenhet så godt som intet var känt, och i afseende å hvilka möjligheten att utan allt för stora svårigheter och olägenheter uppföra dem på den valda platsen utredningen var särdeles bristfällig, och i betraktande af de mot hvarandra stridande beslut, som åtskilliga gånger före sagda tid i denna byggnadsfråga fattats af Riksdagen, förefaller det vara uppenbart, att, om i öfrigt goda grunder kunna anföras för en annan lösning af problemet, den omständighet icke bör nu vara absolut afgörande, att den innebär en ändring af ett för 7 år sedan fattadt beslut, som ännu icke hunnit längre i verkställighet, än att en sådan ändring kan ske utan nämnvärd olägenhet. Att, i trots af den bland arkitekter och inom konstnärskretsar samt hos den bildade allmänheten och till och med i de djupa lederna alltmer utbredda åsigten om omöjligheten att på ett något så när tillfredsställande sätt utföra 1888 års beslut, Riksdagen icke lånat ett villigt öra åt de åren 1891 och 1894 gjorda förslagen om ändring i samma beslut, må anses vara förklarligt i betraktande deraf, att då ej angafs något annat sätt för beredande af de behöfliga nya lokalerna, och att, enär hufvudstadens kommun ännu icke angifvit, hvilka uppoffringar den ville underkasta sig för att få så stor del af Helgeandsholmen som möjligt ordnad till öppen plats, då ännu icke kunde beräknas, i hvilken mån Riksdagen i händelse af beslutets ändring komme att hållas skadeslös för sina uppoffringar i syfte att förvärfva holmen och göra en del deraf tjenlig till byggnadsplats.

Nu åter är ställningen en helt annan. Kommunen har gjort ett erbjudande, som väl må kallas mycket respektabelt. Genom fullständigt utarbetade ritningar med kostnadsberäkningar har det blifvit klargjordt, att alla de behöfliga lokalerna, till en del lika, till en del mera ändamålsenliga än enligt riksdagshuskomiterades förslag, kunna med riksdagshusets om- och tillbyggnad beredas; att genom bankhusets förläggande uppe på holmen i stället för vester om Drottninggatan och i sjön derutanför vinnas rymligare lokaler på en plats, som i afseende å ändamålsenlighet med hänsyn till bankens rörelse icke tål någon jämförelse med den andra; att de nya riksdags- och riksbankshusen blefve färdiga inom en jämförelsevis kort tid, under det att, hvad det nu beslutade riksbankshuset beträffar, det ännu står i vida fältet, om och när det kan blifva uppfördt å Helgeandsholmen och i vattnet derutanför; att ett helt och hållet nytt och ändamålsenligare samt vida

rymligare embetsverkshus erhöles genom ändringsförslaget antagande, än om ändamålet tillgodosåges genom reparation och inredning af det nuvarande riksdagshuset; samt att, i händelse 1888 års beslut på nedan angifna sätt ändras, kostnaderna för det hela nedbringas från, lågt räknadt, 8 millioner till ett belopp, som håller sig under 5 millioner kronor.

Bättre och säkrare valuta samt en besparing på minst 3 millioner kronor borde, föreställa vi oss, vara en tillräcklig anledning för Riksdagen att å nyo betänka sig i frågan och icke, sedan denna inträdt i ett helt nytt skede, likgiltigt förskansa sig bakom obenägenheten att ändra ett beslut, med hvilket helt visst endast få af Riksdagens ledamöter nu mera äro fullt belättna.

Vi hemställa därför,

att med antagande af det af Stockholms stad den 1 februari 1895 gjorda, genom Kongl. Maj:t Riksdagen meddelade anbud i afseende å Helgeandsholmens ordnande med mera, Riksdagen må så till vida ändra sitt år 1888 fattade beslut om uppförande af nya riksdags- och riksbankshus, att endast det senare af dessa hus må förläggas å Helgeandsholmen, och att riksdagshuset om- och tillbygges på dess nuvarande plats i hufvudsaklig öfverensstämmelse med det af arkitekterna G. R. Ringström, Gustaf Wickman och Ferdinand Boberg uppgjorda förslag; samt att Riksdagen må meddela sina fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret erforderligt uppdrag att gå i författning om verkställigheten af 1888 års beslut enligt de förändrade bestämmelserna.

af herr *A. F. O. Cederberg* mot viss del af utskottets motivering.

Herrar *C. H. Falk*, *A. Persson* och *J. A. Sjö* hafva anhållit att få antecknadt, att de inom utskottet icke deltagit i den slutliga behandlingen af det i detta utlåtande omförmälda ärende.

Till herrar fullmäktige i riksbanken och i riksgäldskontoret.

I en till herrar fullmäktige den 25 sistlidne februari aflåten skrifvelse har sammansatta stats- och bankoutskottet begärt fullmäktiges yttrande öfver en inom Riksdagens Första Kammare af herr Björnstjerna väckt motion (n:o 41), i hvilken föreslagits, att, *så framt* en minskning af det beslutade riksdagshusets höjd eller massa kunde derigenom lämpligen åstadkommas och faran såmedelst aflägsnas för byggnadens menliga inverkan på det närbelägna kongl. slottets utseende, fullmäktige måtte bemyndigas att, utan hinder af Riksdagens tidigare i ämnet fattade beslut, från det blifvande riksdagshuset utesluta riksgäldskontorets och justitieombudsmansexpeditionens lokaler.

Derjemte har utskottet begärt, att fullmäktige vid afgifvande af nämnda yttrande ville utlåta sig derom, huruvida ej den i motionen åsyftade minskning af riksdagshusets dimensioner kunde åstadkommas *antingen* genom att rätta fordringarna å utrymme efter det af 1884 års komité uppgjorda program, som låg till grund för de utredningar, med ledning hvaraf 1888 års Riksdag fattade sitt beslut, men hvilka fordringar, att döma af de den 5 november 1894 godkända ritningarna, efter år 1888 väsentligt ökats, *eller* genom tillämpning i hufvudsak af de i större skala utförda ritningar, hvilka upprättades efter kammarherren Meldahls härvarro, men före öfverintendenten H. Zettervalls utträde ur riksdagshuskomitén, hvarjemte utskottet begärt, att sistnämnda ritningar skola utskottet tillhandahållas; och hafva herrar fullmäktige med anledning häraf infortrat riksdagshuskomiténs utlåtande.

Komitén har förehaft detta ärende och har för åstadkommande af nödig utredning låtit uppgöra samt får härhos öfverlemna en tablå (*Bilaga A.*), innehållande uppgifter för jemförelse mellan, å ena sidan, grundytan för det riksdagshus, hvartill ritningar blefvo den 5 november 1894 fastställda äfvensom arealen af den fria ytan för hufvudvåningen och, å andra sidan, motsvarande grundyta och golfyta enligt 1884 års komitéutredning och öfverintendenten Zettervalls år 1892 uppgjorda förslagsritningar.

Beträffande utskottets skrifvelse i öfrigt får komitén först i fråga om herr Björnstjernas motion anföra följande.

Motionären har uppställt frågan, huruvida en minskning i riks-

dagshusets höjd eller massa kan åstadkommas genom uteslutning ur detsamma af de lokaler, som afsetts för riksgäldskontoret och justitieombudsmansexpeditionen.

Den åsyftade reduktionen i husets massa är möjlig endast under förutsättning, att efter de nämnda lokalernas uteslutande

antingen i det sålunda lediga utrymmet i bottenvåningen kan beredas plats för de utskott, hvilka förlagts till öfra våningen, på det att den senare till allra största delen kunde utgå;

eller ock sousbassementet minskas, så att detsamma, i stället för att såsom nu upptaga jord- och bottenvåning, inskränkes till en enda våning, innehållande icke allenast de efter uteslutandet återstående lokalerna i bottenvåningen, utan äfven de nu till jordvåningen förlagda lokalerna, nemligen tryckeriexpedition, vaktmästarebostäder, kök m. m.

Då emellertid på sätt vidlagda tablå närmare utvisar (*Bilaga B*) riksgäldskontorets och justitieombudsmansexpeditionens lokaler enligt de fastställda ritningarna erhållit en areal af tillsammans 8,032 qvadratfot, men utskottslokalerna i öfra våningen upptaga 15,538 samt de ofvannämnda lokalerna i jordvåningen 12,734: 44 qvadratfot, är det uppenbart, att uteslutandet ur riksdagshuset af riksgäldskontorets och justitieombudsmansexpeditionens lokaler icke kan medföra så stor besparing i utrymme, att den ifrågasatta reduktionen i riksdagshusets höjd kan enligt ena eller andra alternativet åstadkommas, utan att i afseende å den ena eller andra gruppen af lokaler en inskränkning skulle ega rum, genom hvilken dessa blefve för sitt ändamål otillräckliga.

Beträffande höjddimensionerna vill komitén erinra, att fastställelsen af ritningarna den 5 november 1894 meddelats under förbehåll, att de ändringar finge göras, som kunde blifva af förhållandena påkallade och under arbetets fortgång funnes lämpliga, särskildt i fråga om den arkitektoniska konstruktionen och byggnadernas inredning, för så vidt ändringarna kunde med tillgängliga medel genomföras. Framför allt synes frågan, huruvida eller i hvilken form den tilltänkta kupolen skall komma till utförande eller icke, böra i behörig tid tagas i ytterligare öfvervägande efter inhemtadt yttrande af fackmän.

Hvad vidare angår förhållandet mellan utrymmet i 1884 års komitéförslag och det, som de fastställda ritningarna angifva, torde uppmärksamheten böra fästas derå, att grundytan för riksdagshuset (se sid. 29 och bil. A i 1884 års komitébetänkande) visserligen upptagits till endast 57,000 qvadratfot, men deremot i den å sid. 34 och följande i komitébetänkandet omförmälda normalplan för blifvande riksdagshus, som inom komitén utarbetats, beräknats komma att kräfva för bygg-

naden med gårdar ett ytinnehåll af 61,500 qvadratfot. Enligt det af herrar fullmäktige fastställda förslaget utgör ytinnehållet 64,660 qvadratfot, eller 3,160 qvadratfot mera än normalplanens.

Såsom af den ofvan åberopade tablån (Bil. A.) framgår, innehåller enligt de fastställda ritningarna hufvudvåningen, hvars ytinnehåll i sjelfva verket måste blifva bestämmande för det hela, i fri grundyta 775 qvadratfot utöfver hvad år 1884 beräknats. En reduktion härutinnan skulle komma att antingen ske på bekostnad af ljusgårdarna, mot hvilkas knapphet i äldre, inom komitén uppgjorda förslag anmärkningar rigtats, eller ock menligt inverka på ändamålsenligheten af de i hufvudvåningen förlagda lokalerna. Särskildt förtjenar härvid att tagas i betraktande, att det vid förslagens utarbetande befunnits nödigt att i hela byggnaden genomföra korridorsystemet, så att hvarje rum kan erhålla sin egen ingång från en korridor. Genom denna anordning har arealen ökats med omkring 3,000 qvadratfot, motsvarande den ungefärliga skilnaden emellan normalplanens af 1884 och de fastställda ritningarnas beräknade grundyta.

Att byggnadens grundyta blifvit i förhållande till den fria ytan i hufvudvåningen något ökad, beror för öfrigt derpå, att byggnadens yttre erhållit en monumental gestaltning, hvarigenom murarne måst blifva tjockare än i 1884 års förslag, i någon mån ock af värmeledningens införande.

I fråga om det förslag, som uppgjorts efter kammarherren Meldahls härvaro, må erinras, att det upptager öfverbyggnad, inrymmande en del lokaler, öfver Drottninggatans förlängning vid båda ändpunkterna samt förutsätter en gatubredd, som vid ändpartierna är 34, men för öfrigt 50 till 54 fot bred. Då denna bredd med afseende dels å hvad nu skall ega rum i nybyggda stadsdelar, dels å ljusförhållandena ansågs böra ökas till omkring 60 fot, fann sig komitén i sammanhang härmed äfven böra öfvergifva förslaget om anbringande af den ifrågasatta öfverbyggnaden.

Beträffande för öfrigt det fastställda ritningsförslagens förhållande till det äldre, torde få hänvisas till den ofvannämnda tablån (Bil. A.), af hvilken torde framgå, att minskning i husets dimensioner icke skulle kunna komma till stånd genom tillämpning af det förslag, utskottet afsett. Härvid tillåter sig komitén likväl fästa uppmärksamheten på den uppgift, som i tablån intagits derom, att i de ritningar, hvilka i större skala utarbetats efter den fastställda planen, minskning af höjden, sådan den i denna beräknats, är åstadkommen med 1 fot.

Komitén har fogat anstalt derom, att de i utskottets skrivelse omförmälda ritningarna skola i behörig tid tillhandahållas utskottet.
Stockholm den 11 mars 1895.

Riksdagshuskomitén:

R. TÖRNEBLADH.

SIXTEN VON FRIESEN.

EDV. SEDERHOLM.

J. NORDENFALK.

B. ABR. LEIJONHUFVUD.

F. G. A. DAHL.

LARS BERG.

C. R. Troilius.

Bilaga A.

I.

Jemförelse mellan det **fastställda** förslaget till riksdagshus å Helgeands-
holmen och **1884 års komités förslag**.

A. **Areal af golf och gårdar i hufvudvåningen:**

i det fastställda förslaget	48,875	kvadratfot
enligt 1884 års komités program.....	48,100	”

Det fastställda förslaget har således **775 qva-**
dratfot större fri yta i hufvudvåningen än den i
1884 års program angifna.

B. **Grundyta:**

i det fastställda förslaget	64,660	”
enligt 1884 års program 57,000 kvadratfot , som dock i 1884 års normalplan steg till	61,500	”

Således är grundytan i det fastställda förslaget
3,160 kvadratfot större än grundytan enligt det
normalförslag, som af 1884 års komité uppgjordes
och pröfvades å de föreslagna byggnadsplatserna.

C. **Specifikation** af fria ytan i det fastställda för-
slagets *hufvudvåning*.

Första Kammarens samlingsaal	3,771	”
Andra ” ”	4,776	”
Första ” kapprum	1,745	”
Andra ” ”	1,745	”
Talmännens och statsrådets rum	978	”
Första Kammarens kansli.....	1,179	”
Andra ” ”	1,179	”
Första ” klubbrum	3,278	”
Andra ” ”	3,413	”
Transport	25,064	kvadratfot

	Transport	25,064	kvadratfot.
Gemensamma samtalsrummet		3,627	”
2:ne förrum till ”		658	”
Bibliotek		1,462	”
Telegraf		260	”
Entréerna till samlingssalarne		823	”
2:ne mindre samtalsrum intill salarna		419	”
Toaletter		819	”
Tamburer		781	”
Smärre utrymmen och förvaringsrum		510	”
Trappor		4,440	”
Korridorer och vestibuler		7,856	”
Gårdar		5,156	”
	Summa	48,875	kvadratfot.

II.

Jemförelse mellan det **fastställda** förslaget och det **äldre**, uppgjort efter Kammarherre Meldahls härvaro, men före Öfverintendenten Zettervalls utträde ur riksdagshuskomitén.

A. Grundyta:

i det fastställda förslaget	64,660	kvadratfot
i det äldre förslaget	69,074	”

Det fastställda förslaget har sålunda i jemförelse med det äldre grundytan minskad **med 4,414 kvadratfot.**

Obs. **Gårdarnes areal** är i det fastställda förslaget **större** än i det äldre.

B. Höjddimensioner:

a) Höjd öfver slusströskeln:

	Äldre förslaget.		Fastställda förslaget.		Kongl. slottet.	
Till taklistens öfverkant	113	80 fot.	112	30 fot.	150	00 fot.
” balustraden å mellanpartierna	120	80 ”	118	80 ”	158	50 ”
” hörnpartiernas öfverkant	124	80 ”	118	80 ”	158	00 ”
” kupolens öfversta spets	277	80 ”	243	80 ”	—	—

b) Höjd från Norrbros nivå:

	Äldre förslaget.			Fastställda förslaget.			Kongl. slottet.		
Till taklistens öfverkant	75	00	fot.	73	50	fot.	111	20	fot.
„ balustraden å mellanpartierna	82	00	„	80	00	„	119	70	„
„ hörnpartiernas öfverkant	86	00	„	80	00	„	119	70	„
„ kupolens högsta spets ..	239	00	„	205	00	„	—	—	—

I det fastställda förslaget har sålunda i jämförelse med det äldre förslaget höjden från *Norrbros nivå*

till taklistens öfverkant **minskats med** ..... 1,50 fot.
 „ balustraden å mellanpartierna **minskats med** ..... 2,00 „
 „ hörnpartiernas öfverkant „ „ ..... 6,00 „
 „ kupolens öfversta spets „ „ ..... 34,00 „

Obs. Höjden från marken till taklisten **å det fastställda förslaget** har i den fortgående bearbetningen af arbetsritningarna **minskats från 73,50 till 72,50 fot.**

C. Längddimensioner:

	Äldre förslaget.			Fastställda förslaget.		
Hufvudfasadens längd	355	00	fot.	344	22	fot.
Norra sidofasadens längd	218	00	„	171	70	„

Minskningen i fasadutsträckningarne i det fastställda förslaget i jämförelse med det äldre är således för hufvudfasaden **10,78 fot.**, för norra sidofasaden **46,30 fot.** (Denna stora längd å sidofasaden i det äldre förslaget på grund af flyglarna öfver Drottninggatan.)

Stockholm den 11 mars 1895.

F. G. A. Dahl.

Ar. Johansson.

Bilaga B.

Öfra våningens utskottslokaler hafva följande ytinnehåll (korridorer undantagna):

Statsutskottet	396,81	m ² .
Bevillningsutskottet	181,85	„
Konstitutionsutskottet	167,08	„
3 tillfälliga utskott	148,79	„
Särskilda utskotten	337,24	„
Lagutskottet	137,95	„
	<u>1,369,72</u>	m ² .
		eller 15,538 □ fot.

Jordvåningens åt byggnadens yttre sidor belägna lokaler hafva följande ytinnehåll (korridorer undantagna):

Bostadslägenheter	654,80	m ² .
Kök och rum för restauratören	247,74	„
Tryckeriexpeditionen	220,04	„
	<u>1,122,58</u>	m ² .
		eller 12,734,44 □ fot.

Riksgäldskontorets och Justitieombudsmannens arbetslokaler i bottenvåningen hafva följande ytinnehåll (korridorerna undantagna):

Riksgäldskontoret	593,04	m ² .
Justitieombudsmannen	115,04	„
	<u>708,08</u>	m ² .
		eller 8,032,65 □ fot.

Stockholm den 11 mars 1895.

Ar. Johansson.

Bilaga till herrar Themptanders och Fränckels reservation.

**Stockholms stadsfullmäktiges skrifvelse till Kongl. Maj:t den 1 februari 1895,
angående åtgärder i syfte att söka utverka Helgeandsholmens be-
byggande endast med riksbankshus.**

Till Konungen.

Bland åtgärder för hufvudstadens förskönande intager helt visst Helgeandsholmens ordnande det främsta rummet. Stockholms inbyggares lifliga intresse för denna angelägenhet sträcker sig långt tillbaka i tiden, ända inemot början af detta århundrade. Kunskap om och medkänsla för de inom residensstaden allmänt rådande förhoppningarna att få se den lilla holmen i Norrström tätt under den Tessinska kungaborgen ordnad så, som dess härliga läge kräfver, voro säkerligen de ledande motiven för framlidne konung Oscar I, då han för snart 40 år sedan anbefalde uppgörande af förslag till kongl. hofstallets förflyttande till annan lämplig plats samt Helgeandsholmens planerande och förskönande m. m. och på samma gång förklarade sig för ändamålets befordrande vilja utan ersättning upplåta sina egendomar vid Gamla Norrebro. Detta uppslag ledde emellertid, såsom känt är, icke till något resultat. Frågan var dock af natur att icke kunna falla. Den väcktes å nyo till lif genom det vid 1872 års riksdag fattade beslutet om utredning angående möjligheten att använda holmen till plats för riksdagshus och riksbank. Äfven denna utredning afbröts, men återupptogs, hvad beträffar riksbanken, efter öfverståthållareembetets initiativ, till grund hvarför åberopades 1875 års Riksdags förfrågan till Eders Kongl. Maj:t, huruvida kanslihuset eller annan lämplig och närbelägen, staten tillhörig plats kunde öfverlätas till riksbanken för bebyggande.

Då inom den med anledning häraf utsedda kongl. komitén enighet icke kunde vinnas om villkoren för kostnadernas fördelning mellan riksbanken och kommunen vid deras öfvertagande gemensamt af holmen, föreslog komiténs flertal, att Stockholms stad skulle få sig erbjudet att på vissa villkor erhålla disposition af holmen mot skyldighet att ordna densamma såsom öppen plats enligt plan, som kunde blifva fastställd af Eders Kongl. Maj:t. Då, efter det ärendet undergått ytterligare behandling, bland annat genom remiss till fullmäktige i riksbanken, detsamma af Eders Kongl. Maj:t hänsköts till Stockholms stadsfullmäktiges yttrande, omfattade remissen icke allenast det vid komiténs nedsättande förutsatta alternativ, att endast riksbankshus skulle uppföras å Helgeandsholmen, utan äfven det fall, att plats derstädes skulle beredas jemväl för nytt riksdagshus, hvarjemte det lemnades öppet för stadsfullmäktige att i sitt svar uttala sig jemväl om det andra i komiténs uppdrag intagna alternativ, att staden ensam skulle förvärfva dispositionsrätt till holmen.

Det svar, stadsfullmäktige den 10 januari 1878 afgåfvo å nyssnämnda kongl. remiss, var visserligen negativt i den mening, att fullmäktige efter omröstning med 50 röster mot 42 stannade vid det slut, att de icke under dåvarande omständigheter kunde ikläda kommunen några förbindelser i afseende å Helgeandsholmen. Såsom i svarsskrifvelsen med mycken styrka betonades, fritogo stadsfullmäktige sig dock från den möjliga tolkning af deras beslut, att det skulle innebära likgiltighet för holmens ordnande, och förklarade i detta sammanhang, att lösningen af denna fråga på ett sätt, som är fullt värdigt den mest karakteristiska platsen i Sveriges vackra hufvudstad, länge varit och fortfarande var en kär förhoppning för Stockholms invånare och dess kommunalstyrelse. Det sades ock uttryckligen, att enda anledningen, hvarför fullmäktige då afböjde det ur kommunens synpunkt lämpligaste förslaget, nemligen det, som gick ut derpå, att staden skulle mottaga och till öppen plats utlägga hela holmen, var, att kommunens dåvarande tillgångar icke medgåfvo att bestrida de utgifter, som förslagets genomförande skulle medföra. På helt annan grund gafs svaret, i hvad det afsåg de andra alternativen och i främsta rummet förslaget att uppföra både riksdags- och riksbankshus på holmen; ty för detta fall förklarade stadsfullmäktige sig icke vilja ikläda staden några förbindelser, när någon anledning icke fans för kommunen att bygga kajer omkring och pryda en plats, hvilken hade sin egentliga betydelse såsom riksdagshusets och riksbankens närmaste omgifning. Samma kategoriska förklaring utsträcktes till det fall, att plats skulle beredas endast för

riksdagshus. Deremot var motiveringen en väsentligen annan för det fall, att endast riksbankshus skulle komma i fråga, i det att den grundades derpå, att vid den tiden en tillräckligt stor och ändamålsenlig tomplats beräknats kunna blifva att tillgå vester om den förlängda Drottninggatan, vid hvilket förhållande stadsfullmäktige icke heller ville tillförbinda sig några åtaganden, om bankhuset, såsom då tycktes vara förutsatt, förlades öster om Drottninggatans förlängning.

Omförmälda komitébetänkande hade icke någon påföljd, och flera försök, som senare gjordes att bereda plats å Helgeandsholmen ensamt för riksbanken, misslyckades.

Ett nytt uppslag i byggnadsfrågorna innehölls i en skrifvelse till Eders Kongl. Maj:t från 1883 års Riksdag, hvori begärdes utredning, hvar och huru lämplig byggnadsplats eller lämpliga byggnadsplatser för nytt riksdagshus och nytt riksbankshus kunde beredas. I den skrifvelse, som afslutades med denna begäran, förklarade Riksdagen, att det icke syntes vara lämpligt att i utredningen inbegripa frågorna om Helgeandsholmens ordnande och nytt hofstalls anskaffande, enär beträffande dem redan förelåg utredning, af hvilken framginge, att deras sammanblandning med frågan om åstadkommande af ett nytt riksdagshus torde betydligt aflägsna möjligheten att snart erhålla ett sådant. Oaktadt detta förbehåll blef riksdagshusets förläggande till Helgeandsholmen ett ämne, som tog stor uppmärksamhet i anspråk inom den komité, åt hvilken Eders Kongl. Maj:t lemnade i uppdrag att verkställa den af Riksdagen begärda nya utredningen; och komiténs samtliga tio ledamöter angåfvö i särskilda yttranden sina åsikter i denna fråga, dervid det utröntes, att de delat sig i två jernstarka grupper, i det att fem önskade och fem icke önskade riksdagshusets uppförande å Helgeandsholmen.

Följden af 1884 års komitébetänkande blef en kongl. proposition till 1887 års Riksdag om uppförande å Helgeandsholmen af ett gemensamt riksdags- och riksbankshus, hvilken proposition emellertid föll, i det den afslogs vid gemensam votering med 174 röster mot 101. Såsom bekant, upptogs frågan af enskild motionär vid 1888 års riksdag med den utgång, att Riksdagen beslöt, att för inrymmande af Riksdagen, riksgäldskontoret och justitieombudsmansexpeditionen samt af riksbanken må uppföras tvenne skilda byggnader å vestra delen af Helgeandsholmen. För att sätta detta beslut i verket beslöts vid samma tillfälle bland annat, att för ändamålet skulle bildas en byggnadsfond af uppgifven storlek för riksdags- och riksbankshus; att totalbeloppet af kostnaden för båda byggnaderna jemte dervid nödvändig byggnad af kajer

och broar samt platsens ordnande i öfrigt ej finge öfverstiga ett an gifvet belopp; samt att byggnaderna skulle uppföras i enlighet med ritningar, som genom bankofullmäktiges och fullmäktiges i riksgäldskontoret försörg upprättades och af dem gillades.

På grund af uppdragets sistnämnda del hafva bemälda fullmäktige den 5 november 1894 godkänt de dem förelagda ritningar såväl i fråga om husens läge och begränsningslinier som ock beträffande den hufvudsakliga anordningen af byggnaderna, dock att fullmäktige ville hafva sig förbehållet att göra de ändringar, som kunde blifva af förhållandena påkallade och under arbetets fortgång funnes lämpliga, särskildt i fråga om den arkitektoniska konstruktionen och byggnadernas inredning, för så vidt ändringarna kunde med tillgängliga medel genomföras.

Den långa tid, som förflutit mellan Riksdagens beslut och ritningars samt kostnadsförslags godkännande, antyder, att ovanligt stora svårigheter varit förknippade med ifrågavarande byggnadsföretag. De viktigaste anledningarna till dessa svårigheter äro lätt insedda och äfven till stor del förutsagda. Det måste vara ett ytterst vanskligt problem att tätt under den väldiga slottsbyggnadens hufvudfasad uppressa två monumentala byggnader på den lilla holmen i Norrström, der de från början tilltänkta byggnadsplatserna voro knappt tilltagna och under planernas utarbetande visat sig otillräckliga, så att de måst i större utsträckning, än som vid beslutets fattande förutsattes, beredas genom utfyllningar, för hvilkas medgifvande krävas vidlyftiga rättsförhandlingar för att icke komma i strid med enskildes rättigheter och viktiga allmänna intressen af flera slag. Dessa rättsförhandlingar äro ännu icke afslutade, hvadan fyllningsarbetena ej kunnat påbörjas; och de antydda arkitektoniska svårigheterna hafva framkallat ett tidsödande omarbetande i flera omgångar af uppgjorda byggnadsritningar. Under sådana omständigheter kan det ej väcka någon förundran, att förslag om modifikationer i byggnadsbeslutet blifvit under utredningstiden väckta vid riksdagen, och att dessa förslag på det lifligaste förordats ej blott inom den beslutande församlingen, utan äfven utanför densamma i tal och skrift af personer, som lika med det öfvervägande antalet af de sakkunnige inom landet äro lifligt öfvertygade derom, att ett riksdagshus på Helgeandsholmen skall komma att mycket strängt bedömas af efterverlden, hvilken åsigt säkerligen vunnit många nya anhängare

sedan efter dervarande byggnaders rifning holmens verkliga beskaffenhet blifvit för hvar man klar.

Från dessa ganska heta strider har Stockholms kommunalstyrelse omsorgsfullt hållit sig alldeles fjerran, väl inseende, att, sedan stadsfullmäktige lemnat obegagnadt det tillfälle, som år 1878 erbjöd sig att göra sina åsikter gällande, och Riksdagen tagit frågan om Helgeandsholmens blifvande öde i sin hand, det icke kunde vara tillständigt för stadens styrelse att opåkallad inblanda sig i frågan. Stadsfullmäktige hafva därför sedan denna tid inskränkt sig till att besvara de framställningar, som å Riksdagens eller dess delegerades vägnar gjorts hos dem. Dessa svar hafva af nu angifna grund äfven varit samvetsgrant affattade i den anda, att icke det ringaste hinder borde från kommunens sida läggas i vägen för genomförande af 1888 års Riksdags beslut. När fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret i slutet af år 1891, med öfverlemnande af det då tilltänkta förslaget till reglering af Helgeandsholmens stränder, uttalade den förhoppning, att stadsfullmäktige måtte meddela dem de önskingar, de kunde vilja i saken framställa, svarade därför stadsfullmäktige, att, då med hänsyn till de förändringar af strömförhållandena i Norrström, samma förslag förutsatte, samt med hänsyn jemväl till de betydliga utfyllningar, som voro afsedda att göras vester om holmen, samt till öfriga i sammanhang med regleringen stående arbeten samma reglering ovilkorligen måste innebära sådan åtgärd till vattendrags förändring till djup och läge, som afses i § 17 kongl. förordningen om jordegares rätt öfver vatten å hans grund den 30 december 1880, och hvilken icke finge göras utan vidtagande af vissa, i samma förordning föreskrifna förberedande formaliteter, stadsfullmäktige vid sådant förhållande för det dåvarande saknade anledning att ingå i vidare pröfning af strandregleringsfrågan eller framhålla några önskningsmål i denna fråga från stadens sida. Det förfarande inför rätten, som Riksdagens bemålde delegerade efter att hafva mottagit detta stadsfullmäktiges svar anhängiggjorde, har på ett otvetydigt sätt ådagalagt, att kommunens förtroendemän icke kunde hafva varit försvarade med att i regleringsfrågan träffa frivillig öfverenskommelse med Riksdagens ombud, enär kommunen såsom innehafvare af Norrström icke utan att utsätta sig för anspråk på skadestånd till oberäkneliga belopp kunde medgifva en reglering, om hvilken det ej i laga ordning blifvit utredt, att den kunde ske utan att skada viktiga intressen. Att detta varit den enda grunden för stadsfullmäktiges förbehållsamma svar i nyssnämnda framställning, visar sig alldeles uppenbart vid nästa skriftvexling mellan Riksdagens och kommunens förtroende-

män. Då fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret i slutet af år 1893 förklarade sig vilja träda i underhandling med staden beträffande möjligheten att få på staten öfverlåten den rätt, staden kunde ega till en uppgifven mindre del af Helgeandsholmen, och tillika anhöllo, att stadsfullmäktige ville uppgifva, huruvida och på hvilka vilkor staden kunde vara villig att till förmån för staten afstå från sagda rätt, tillmötesgingo stadsfullmäktige denna önskan, endast med det förbehåll att underhandlingarna skulle få omfatta alla de delar af holmen och de för Riksdagens räkning behöfliga delar af vattnet derinvid, å hvilka de, som å stadens vägnar undersökt förhållandena med eganderätten till holmen och omgifvande vatten, funnit staden lagligen kunna göra anspråk gällande, hvadan stadsfullmäktige uppdrogo åt drätselnämndens första afdelning att sjelf eller genom särskildt dertill utsedda personer träda i underhandling med fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret eller af dem utsedde delegerade angående vilkoren för öfverlåtelse på staten af stadens rätt till delar af Helgeandsholmen och af vidliggande vatten. Delegerade utsågos derefter å ömse sidor och enade sig om ett förslag till öfverenskommelse, som Riksdagens bemålde fullmäktige anmälde sig vilja insända till Eders Kongl. Maj:t med förord, derest stadsfullmäktige inom utsatt tid förklarade sig, i hvad staden angår, godkänna detsamma. Godkännandet lemnades af stadsfullmäktige, hvarom fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret erhöilo underrättelse inom den begärda tiden.

Den passiva hållning i Helgeandsholms-frågan, kommunalstyrelsen intagit under den tid, som förlupit sedan Riksdagen beslutat att använda holmen för sina byggnadsbehof, hafva stadsfullmäktige ansett nu böra öfvergifvas, af den anledning att på sista tiden några förhållanden inträdt, som kunna berättiga fullmäktige att sjelfvilligt bryta den tystnad i ärendet, som de hittills iakttagit. Vid närmare öfvervägande torde det påstående kunna med fog göras, att sådana ändrade förhållanden verkligen inträdt, som göra stadsfullmäktiges framträdande nu i sista stunden, innan det är för sent, fullt försvarbart. Att en dylik åtgärd numera ej kan missförstås, sedan stadsfullmäktige på ett otvetydbart sätt ådagalagt, att de lojalt vilja, i hvad på dem beror, befordra 1888 års beslut till utförande, om det fortfarande vidhålles af Riksdagen, lærer vara uppenbart, i betraktande af hvad ofvan blifvit

erineradt om det sätt, hvarpå stadsfullmäktige tillmötesgått Riksdagens ombud i byggnadsfrågan.

Bland de antydda ändrade förhållandena framträder i första rummet 1894 års Riksdags behandling af de då väckta förslag om uppskof med utförande af 1888 års beslut eller modifikationer i samma beslut. Under dessa förslags behandling framhöllö åtskilliga talare, att anledningen, hvarför de icke kunde biträda de väckta förslagen, var den, att några tillförlitliga positiva förslag, huru byggnadsfrågan skulle i sin helhet lösas, ej framlagts. Vid sidan af detta skäl åberopades den omständighet, att Stockholms stad ej förklarar, hvilka uppoffringar kommunen ville göra, derest Riksdagen modifierade sitt beslut. Denna senare synpunkt, som med styrka framhölls af mycket inflytelserika medlemmar i båda kamrarna, vann så mycket afseende, att förslag, i hvilka den gjorts gällande, kommo under omröstning i såväl Första som Andra Kammaren. På det förra stället gick ett dithörande yrkande ut derpå, att Riksdagen skulle uppdraga åt fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret att inhemta yttrande af Stockholms stad om, hvilket åtagande staden var villig iklåda sig, under förutsättning att på Helgeandsholmen uppföres endast en af de s. k. riksbyggnaderna, hvarjemte i ett annat sådant yrkande upptogs holmens ordnande af staden såsom förutsättning för en möjlig ändring i 1888 års beslut. Dessa yrkanden samlade omkring sig, det förra i kontraposition mot det senare 47 och det senare yrkandet i den slutliga omröstningen 37 röster mot 89, som tillföllu det sammansatta stats- och bankoutskottets afstyrkande förslag. Om man besinnar det ovanliga i den föreslagna åtgärden, kan man svårligen bestrida, att, såsom en framstående ledamot yttrade under debatten, öfvertygelserna i frågan sedan år 1891 modifierats i icke så ringa mån. Äfven i Andra Kammaren segrade visserligen nämnda utskotts afstyrkande förslag; men mot de för denna mening röstande 136 ledamöterna stodo ej mindre än 84, som biträdde den dåvarande vice talmannens yrkande, hvari ingick uppdrag åt bemålde fullmäktige att inom utsatt kort tid inhemta yttrande, huruvida Stockholms stad kunde vara villig att bekosta såväl Drottninggatans förtsättning öfver Norrström och Helgeandsholmen fram till Mynttorget som ordnandet af stränder, kajer, gator och öppna platser å Helgeandsholmen och dessa allt framgent på stadens bekostnad underhålla, under förutsättning att å holmen uppföres å dess vestra hälft endast en byggnad, antingen riksdagshus eller riksbankshus, detta senare afsedt att inrymma riksbank, riksgäldskontor och justitieombudsmansexpedition. I detta yrkande, som tillika innehöll, att för nästa Riksdag skulle alternativt

framläggas förslag till utvidgning och ombyggnad af det nuvarande riksdagshuset med syfte att göra detsamma fullt tillräckligt för sitt ändamål, gick således förslagsställaren tillika med de 83, som slöto sig till honom, ett steg längre än omförmälda 47 i Första Kammaren, i det att bestämdt uppgafs, hvad som fordrades af kommunen för modifikation i 1888 års byggnadsbeslut.

Denna vädjan till Stockholms kommun från en tredjedel af Riksdagens ledamöter gifver enligt stadsfullmäktiges uppfattning en fullgiltig hemul för kommunalstyrelsen att frångå sin afvaktande ställning, på samma gång som den utgjort en kraftig maning för stadsfullmäktige att med stöd af den mening, som allt mer utbreder sig bland detta samhälles medlemmar om det i hög grad önskliga i att förekomma Helgeandsholmens bebyggande med två stora hus, göra ett försök att bringa frågan om holmens ordnande till en tillfredsställande lösning.

Det är emellertid icke blott hvad som i frågan tilldragit sig vid sista riksdagen, som kan och bör åberopas för ett erbjudande till Riksdagen från kommunens sida. Ett sådant försök har påkallats äfven af den utredning, som efter nämnda Riksdags slut kommit byggnadsfrågorna till del. På enskilda personers bekostnad hafva nemligen förslag uppgjorts till endast riksbankshus å Helgeandsholmen, till riksdagshus å Riddarholmen, å kvarteret mellan Gymnasiegränden och nedfarten till Riddarholmshamnen från Birger Jarls torg, samt till andra byggnadsföretag och anordningar, som stå i sammanhang med de båda förstnämnda; hvarjemte samma personer gått i författning om utarbetande af ett förslag till om- och tillbyggande af det nuvarande riksdagshuset. Huruvida dessa förslag med större eller mindre förändringar egna sig att läggas till grund för de byggnadsplaner, Riksdagen kan finna böra uppgöras, derest den önskade modifikationen i 1888 års beslut utverkas, ligger helt och hållet utanför stadsfullmäktiges befogenhet att bedöma; men på det sätt hafva de ansetts böra inverka på frågan, huru vida fullmäktige nu böra angående Helgeandsholmen fatta ett beslut, som i vederbörlig ordning delgifves Riksdagen, att ett sådant beslut är tillrådligt äfven ur den synpunkten, att det numera kan anses bevisadt, att tillräcklig plats kan på Riddarholmen beredas för ett nytt riksdagshus med en inredning, som motsvarar högt ställda fordringar på utrymme och bekvämlighet, samt att det nuvarande riksdagshuset kan utan att rubba Riksdagens verksamhet om- och tillbyggas så, att det blir mycket dugligt för sitt ändamål. Om något tvifvel i förstnämnda hänseende förut funnits, måste det hafva blifvit helt och hållet undanröjdt genom det i aftryck bilagda intyg härom, som afgifvits af en för

Helgeandsholmsfrågans bedömande hitkallad utländsk arkitekt, hvilken i sitt fack erkänt intager ett synnerligen framstående rum.

Af de två ändringsalternativ, som ifrågasattes vid 1894 års riksdag, endast riksdagshuset eller endast bankhus å Helgeandsholmen, grunda stadsfullmäktige sina erbjudanden på det senare. De tid efter annan gjorda förslagen om ändring i byggnadsplanerna å holmen hafva haft sitt berättigande i den af nästan alla sakkunnige, som uttalat sig i frågan, ifrigt förfäktade åsigt, att en byggnad med de stora mått och den monumentala karakter, som måste gifvas åt ett hus för landets representation, omöjligen kan uppföras på Helgeandsholmen utan att i betänkelig grad tillsidosätta sådana hänsyn, öfver hvilkas förbiseende framtiden kommer att fälla en sträng dom. Denna åsigt uttalades på ett otvetydigt sätt redan år 1878 af stadsfullmäktige, har sedan dess allt mer och mer vunnit nya anhängare bland allmänheten och är vidare utvecklade i omförmälda yttrande af ofvan omtalade utländske mästare i byggnadskonst. För detta alternativ kan det under sådana omständigheter icke komma i fråga att använda något af kommunens medel.

Helt annorlunda ställer sig frågan, om endast bankhusets byggande å Helgeandsholmen är det mål, som eftersträfvast. Stadsfullmäktige hafva redan förut låtit förstå, att en sådan lösning icke behöfde komma i strid med det intresse, det tillkommer dem att bevaka. Det är visserligen sant, att denna antydning utgick från den förutsättning, att bankplatsen blefve vester om Drottninggatans förlängning; men förhållandena hafva under den derefter förflutna tiden så väsentligen förändrats, att denna plats icke vidare är att tänka på. Med stöd af då föreliggande beräkningar antogo stadsfullmäktige, att omförmälda del af Helgeandsholmen, som erbjuder på fast mark en byggnadsyta af mer än 1,600 qvm., skulle räcka till för ändamålet; och så sent som år 1884 höll denna beräkning streck, enär i samma års komitéutlåtande med stöd af uppgifter från bankofullmäktige 15,000 qvf., motsvarande 1,322,25 qvm., beräknades blifva behöfliga till byggnadsplats för riksbanken. Sedan dess hafva åter fordringarna på utrymme ökats så, att i de fastställda byggnadsritningarna riksbankshuset upptager ett ytinnehåll af 2,783 qvm. Under sådana omständigheter, och då det vid lösningen af den föreliggande frågan är ur kommunens synpunkt af stor vikt att undvika andra utfyllningar vid holmens stränder än dem, som tarvas för dessas afjämmande, måste man vid nu ifrågavarande alternativ utgå från den förutsättning, att plats åt riksbankshuset beredes öster om den utdragna Drottninggatan. Att sådant låter sig göra utan att betaga Helgeandsholmen något väsentligt af dess behag, framgår af det om-

döme i detta hänseende, som uttalas i förenämnda, på tillskyndan af enskilda personer afgifna utlåtande.

Närmast följer nu att redogöra för de grunder, efter hvilka stadsfullmäktige bestämt, hvad staden skall bjuda för att söka utverka holmens bebyggande med endast riksbankshus. I detta hänseende har en synnerligen god ledning funnits i ofvan omförmälda, i Andra Kam-maren gjorda yrkande vid sistförflutna riksdag. Stadsfullmäktige hafva derfor ansett anbudet böra gå ut på att med stadens medel bekosta ordnandet af holmens obebyggda del med kajer, gator, planteringar och broar i Drottninggatans förlängning samt att för framtiden underhålla samma del med tillhörande anläggningar. De med detta åtagande följande anläggningskostnaderna hafva med stöd af stadens byggnads-kontors approximativa kostnadsförslag beräknats till sammanlagt 1,352,000 kronor, deraf 340,000 kronor för broarna. Drages nu den senare sum-man från den förra, erhålles det belopp af 1,012,000, hvartill byggnads-kontoret beräknat kostnaderna för sjelfva holmens ordnande. Deri ingå 166,500 kronor för de till riksbankshuset enligt omförmälda förslag hörande stödmurar, trappor och planeringsarbeten mot östra sidan, hvadan holmens ordnande i öfrigt skulle kosta 845,500 kronor.

Till förenämnda kostnader för en gång, 1,352,000 kronor, komma utgifterna i följd af åtagandet att underhålla anläggningarna. Mot före-nämnda erbjudande hafva stadsfullmäktige funnit staden böra förbehålla sig, att den obebyggda delen utan särskild ersättning i vederbörlig ord-ning förklaras skola ständigt så förblifva och till yttermera visso kunna i sådan egenskap intagas i stadsplanen, hvilket naturligtvis icke innebär, att marken skulle med eganderätt öfverlätas på staden. Detta intagande i stadsplanen hafva stadsfullmäktige också ansett lämpligt att redan nu vilkorligen besluta.

Genom ofvan omtalade utgift af 1,352,000 kronor för en gång jemte förbindelsen att bestrida de årliga underhållskostnaderna, hvilket erbjudande torde få anses innebära en stor uppoffring för kommunen, hafva stadsfullmäktige föreställt sig det viktiga målet skola kunna vin-nas. Om man besinnar, att Riksdagen för att bereda möjlighet till Helgeandsholmens bebyggande utgifvit 1,070,000 kronor till det nya hofstallet samt vaktstall invid kongl. slottet, 250,000 kronor i lösen för basaren och 10,000 kronor i lösen för tvättinrättningen å holmen, tillhopa 1,330,000 kronor, eller i det närmaste samma utgift för en gång, som staden skulle göra för ordnande af platsen med ditledande broar, synes också detta anbud vara bygdt på en fullt hållbar grund, då det i sina hufvuddrag innebär, att, om Riksdagen vill så modifiera

sitt beslut om Helgeandsholmens användande till byggnadsplats, att holmen tages i lika stort anspråk för Riksdagens behof som för de ändamål, det tillhör kommunalstyrelsen att tillgodose, kommunen är villig att lika med Riksdagen deltaga i kostnaderna för holmens förvärfvande och ordnande och låta sitt bidrag utgå på det sätt, att, sedan Riksdagen sörgt för det förra, staden tager det senare om hand.

Kommunalstyrelsen har derutöfver funnit sig böra för de eventualiteter, att Riksdagen, när den skall bereda plats för sina egna nya lokaler, behöfver taga i anspråk kommunen tillhöriga egendomar eller mark å Riddarholmen, erbjuda sig att lemna det sålunda behöfliga utrymmet. Kommunens anbud är på denna grund alternativt, så att hvad af stadens egendomar eller mark mellan Gymnasiegränden och nedfarten från Birger Jarls torg till Riddarholmshamnen kan tarfvas för Riksdagens byggnadsbehof afstås utan särskild ersättning; dock att, enär kommunens uppoffring för ändamålet, Helgeandsholmens ordnande, bör hållas inom angifna gräns, motsvarande minskning göres i anbudet angående holmens ordnande. Endast genom ett sådant alternativt anbud kan kommunen undvika att komma eller åtminstone synas komma hindrande i vägen för Riksdagen att på det sätt, den kan finna ändamålsenligt, lösa riksdagshusfrågan, vare sig ett nybyggnadsförslag på denna mark vinner afseende eller Riksdagen föredrager att låta till- och ombygga det nuvarande riksdagshuset och i sammanhang dermed önskar förvärfva gymnasietomterna och den vidliggande mark, som behöfves, derest Riksdagen vill å Riddarholmen uppföra ett hus för de embetsverk, hvilka, om nuvarande riksdagshuset blifvit ledigt, skolat der inrymmas. Den byggnadsmark, som staden, om detta alternativ väljes af Riksdagen, skulle under ofvan uppgifna vilkor afstå, har, med hänsyn bland annat till fartygsrörelsens behof, begränsats så, att den icke komme att någonstädes ligga närmare nuvarande kajlinie än 21 meter. Då detta område innehåller enligt vederbörande tjänstemäns uträkning omkring 4,574 qvm., och medelvärdet af deri ingående bebyggda och obebyggda tomter samt öppna mark uppskattats vid försäljning till 136 kronor qvm. (omkr. 12 kronor qvf.), representerar denna del af erbjudandet en uppoffring å kommunens sida af omkring 622,064 kronor.

De åtaganden i afseende å Helgeandsholmen, som vid detta alternativ lämpa sig att undantagas, äro dels ordnandet af tillträdesplatsen från Norrbro till bankhuset, dels broarna öfver Norrström, det förra enär platsen närmast är att betrakta såsom en till banken hörande plats, och de senare såsom icke under nuvarande förhållanden påkallade af den allmänna rörelsen, utan behöfliga endast på den grund, att riks-

banksbyggnaden skulle uppföras å holmen. I kostnadsberäkningarna äro, såsom förut omtalats, broarna upptagna med 340,000 och platsen öster om bankhuset med 166,500 kronor. Den senare summan är visserligen beräknad under antagande, att arkitekternas byggnadsförslag kommer till stånd; men då ett riksbankshus öster om och invid förlängningen af Drottninggatan icke kan i afseende å den egentliga byggnadsplatsens läge komma att synnerligen avvika från nyssnämnda förslag, hade omförmälda 166,500 kronor kunnat läggas till grund vid nu ifrågasvarande jemförelse. Dragas då dessa båda prestationers sammanlagda värde 506,500 kronor från förenämnda 1,352,000 kronor, återstår, enligt hvad förut i annat sammanhang omtalats, 845,500 kronor såsom kostnaderna för ordnande af holmens återstod. Detta sistnämnda belopp jemte det uppskattade värdet af den alternativt erbjudna byggnadsmarken, 622,064 kronor, eller 1,467,564 kronor, skulle således utvisa storleken af stadens uppoffring, derest det senare alternativet antages af Riksdagen.

Med hänsyn till det ofvan anförda hafva stadsfullmäktige, under förutsättning att den ändring vidtages i Riksdagens beslut den 5 maj 1888 om byggnader å Helgeandsholmen, att endast riksbankshus uppföres å denna holme och förläggas öster om och invid Drottninggatans förlängning, samt att återstoden af holmen för all framtid lemnas obebyggd och må utan särskild godtgörelse såsom öppen plats intagas i stadsplanen för Stockholm, denna dag beslutat erbjuda sig att, jemte det förenämnda tillägg till stadsplanen beslutas,

antingen enligt plan, som af Eders Kungl. Maj:t fastställes, på stadens bekostnad ordna holmens obebyggda del med kajer, gator, planteringar och körbroar i Drottninggatans förlängning samt för framtiden underhålla samma del af holmen med tillhörande anläggningar

eller ock verkställa nämnda ordnande och underhåll af holmen, utom i hvad angår anläggning af broar i Drottninggatans förlängning och erforderliga anordningar för beredande af tillträde till riksbankshuset från Norrbro, samt, såvida dessa broar och anordningar bekostas af statsmedel, i stället för de sålunda undantagna arbetena kostnadsfritt på staten öfverlåta stadens rätt till tomterna n:is 4 och 15 i kvarteret Riddarholmen och den mellan dem varande gränddessein jemte hvad Riksdagen med anledning af Helgeandsholmens bebyggande med endast riksbankshus kan för byggnadsföretag behöfva af stadens intill nyssnämnda tomter liggande öppna mark, dock ingenstädes närmare Riddarholmshamnens nuvarande kajlinie än 21 meter (70,8 fot).

Med anmälan härom få stadsfullmäktige i underdånighet anhålla, att Eders Kongl. Maj:t täcktes gifva Riksdagen del af detta stadsfullmäktiges beslut.

Stockholm den 1 februari 1895.

På stadsfullmäktiges vägnar:

Underdånigast

CARL E. EKGREN.

K. A. WALLENBERG. WALFRID BILLING. OSCAR ALMGREN.

Moritz Rubenson.